

**O`ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O`RTA MAXSUS
TA`LIM VAZIRLIGI**

URGANCH DAVLAT UNIVERSITETI

PEDAGOGIKA FAKULTETI

Babajanova Surayyo Shuxratovna

“Olti qirrali kursilarni milliy naqshlar bilan bezash texnologiyasi ”

BITIRUV MALAKAVIY ISHI

Ilmiy rahbar:

Ro`zmetov Q.Sh

Urganch-2017

MUNDARIJA

KIRISH	3-10
I -BOB. SAN’AT KOLLEJLARIDA NAQQOSHLIKDAN TO‘GARAKLAR TASHKIL QILISHNING METODIK ASOSLARI	
1.1-§. San’at kollejlarda naqqoshlik san’atini o‘rgatishning xususiyatlari va vazifalari. O‘quv jarayonini tashkil qilish.....	11-13
1.2-§. San’at kollejlarda naqqoshlik san’atini to‘garaklarda o‘rgatishning metodikasi.....	14-19
1.3-§. Naqqoshlik san’atini to‘garaklarda o‘rgatish bo‘yicha o‘quv dasturi.....	20-22
1.4-§ Naqqoshlik san’atidan to‘garak mashg‘ulotlarida talabalarning mustaqil ishlashga o‘rgatish.....	23-28
1.5-§. Naqqoshlik to‘garak mashg‘ulotlari uchun mo‘ljallangan ko‘rgazmali qurollar mavzulari.....	29-37
II-BOB. YOG‘OCHDAN YASALGAN BUYUMLAR VA OLTI QIRRALI KURSILARGA NAQSH SOLISH TEXNOLOGIYASINI O‘RGANISHNING NAZARIY ASOSLARI	
2.1-§. Yog‘ochdan yasalgan buyumlarning turlari va ularning tuzilishi....	38-42
2.2-§. Olti qirrali kursilarga qo‘llaniladigan naqsh turlari, ularning tuzilishi va nomlanishi.....	43-51
2.3-§. Olti qirrali kursilarga moslab naqsh kompozitsiyalarini tuzish bosqichlari va qonuniyatlari.....	47-49
2.4-§. Olti qirrali kursilardagi naqsh kompozitsiyalariga rang tanlash, ranglash va pardoqlash texnologiyasi.....	50-51
2.5-§. Bitiruv malakaviy ishining amaliy ish jarayoni.....	52-54
Xulosa	55-56
Adabiyotlar ro‘yhati.....	57
Ilovalar	

Kirish

Tadqiqot mavzusining dolzarbligi va tanlanishi. O‘zbekiston Respublikasi demokratik-huquqiy davlat bo‘lib, ochiq fuqarolar jamiyatini qurish, maxsus ta‘lim olish huquqini va tanlangan kasbi, hamda mutaxassisligi bo‘yicha mehnat qilishini ta‘minlash yo‘lidan bormoqda. Shuning uchun O‘zbekiston Respublikasining birinchi Prezidenti I.A. Karimov: muhim vazifalardan biri «Davlat va jamoatchilik muassasalarini san‘atga yo‘naltirish bo‘yicha faoliyatini takomillashtirish», «Kasb har qaysi inson o‘ziga mos keladigan kasbni o‘zlashtirishi uchun imkoniyatlarni e‘tiborga olishi zarur» deb alohida ta‘kidlagan edi.¹

Davlatimizning hozirgi ijtimoiy-iqtisodiy hayotida kasb tanlash va o‘quvchilarni san‘atga yo‘naltirishni takomillashtirish muammosi muhim ahamiyatga egadir.

Birinchidan, san‘atga yo‘naltirish kasbiy maslahat va kasb tanlash tadbirlarining amaldagi tizimi sifatida yoshlarni va barcha mehnatga layoqatli aholini ijtimoiy va iqtisodiy himoyalashni ta‘minlaydi. Inson o‘zining qiziqishi, layoqati va iqtidoriga mos holda kasb tanlagan bo‘lsa, uni muvaffaqiyat bilan o‘zlashtiradi va tezda ijobiy natijalarga erishadi.

Ikkinchidan, fuqarolarning ilmiy asoslangan va ongli kasb tanlashi o‘z mehnatidan yuqori natijalar olishi uchun muayyan kasb, mutaxassislikka bo‘lgan talablarni hisobga olgan holda iqtisodiyot sohalari bo‘yicha mehnat resurslarini ratsional taqsimlashga imkoniyat yaratadi. San‘atga yo‘naltirishning yakuniy natijalari davlatimiz iqtisodiyotining rivojlanishiga katta ta‘sir ko‘rsatadi, ish beruvchilarning malakali raqobatbardosh qadrlarga bo‘lgan talablarini qondiradi, shaxsning keyingi mehnat faoliyati uchun ta‘lim olishi va kasb egallashiga bo‘lgan ehtiyoj- xohishini rag‘batlantiradi.

Shunday qilib, mavjud ta‘lim tizimida umumiy o‘rta ta‘lim va o‘rta maxsus, san‘at ta‘limi dasturlari orasida izchillikning yo‘lga qo‘yilmaganligi natijasida

---

¹ O‘zbekiston Respublikasi birinchi Prezidenti I.A.Karimovning 1997 yil 31 mart Farmonidan

tayanch va oʻrta hunarga yoʻnaltirish va mehnat faoliyati malakasi shakllanmagan. Yigitlar va qizlar oʻzlarining layoqatlari, xohishlari va ijodiy mehnatga boʻlgan qobiliyatlariga mos keluvchi hayot yoʻlini tanlab olishda jiddiy qiyinchiliklar sezadilar.

Kasb tanlash va yoshlarni kasbiy oʻz oʻrnini topish muammolarini oʻrganish shuni koʻrsatadiki, oʻylamasdan tanlagan kasb, shu kasbni egallashdagi muvaffaqiyatsizlik, shaxs va jamoatchilikka iqtisodiy va maʼnaviy zarar keltiradi, natijada taʼlim muassasalari (sanʼat kollejlari, akademik litseylar, oliy oʻquv yurtlari) bitiruvchilarining oʻz kasbiy oʻrnini topa olmasliklariga sabab boʻladi.

Ana shunday muammolarni hal qilish maqsadida ushbu bitiruv malakaviy ishi yaratildi. Chunki hozirgi kunda yoshlarning xalq amaliy sanʼati turlari hunarlarini egallashlarida jiddiy muammolarga ham duch kelinmoqda. Buning asosiy sabablari sifatida yoshlarga ana shu sanʼat sirlarini taʼlim muassasalarning kamligi, dars mashgʻulotlarini tashkil qilishdagi qiyinchiliklar, aniq dasturlarning ishlab chiqilmaganligi va oʻquv qoʻllanmalarining yetishmasligi kabilarni alohida taʼkidlab oʻtishimiz lozim. Bor darsliklar ham qisqa hajmdagi materiallar bilan cheklanib qolmoqda. Bu darsliklarda amaliy va nazariy koʻnikmalarni rivojlantirish boʻyicha materiallar deyarli yoʻq, shu munosabat bilan darslik, mustaqil ish topshiriqlari va metodik qoʻllanmalarni tayyorlash, ulardan foydalanish imkoniyatlarini zaruriyati yuzaga keldi. Chunki hozirgi kundagi bor darslik va oʻquv qoʻllanmalarda oʻzgarib borayotgan ijtimoiy pedagogik sharoit, taʼlim maqsadlari toʻla eʼtiborga olinmagan, oʻquvchilarda ijodkorlik koʻnikmalarini rivojlantirishga ham eʼtibor qilinmagan. Bizningcha yuzaga kelgan muammoni oʻrta maxsus sanʼat kollejlari, sanʼat gimnaziyalari va litseylarining oʻquv rejalariga xalq amaliy sanʼati turlarini kurs sifatida, umumiy oʻrta taʼlim maktablarida esa toʻgarak yoki faqultativ mashgʻulotlari sifatida oʻrganish yoʻli bilan yanada jonlantirish yoʻllarini izlab topishimiz zarur.

Tanlangan bitiruv malakaviy ishimiz mavzusining dolzarbligi oʻrta maxsus sanʼat kollejlari va litseylarida xalq amaliy sanʼati turlaridan naqqoshlik toʻgaragi

mashgʻulotlarida shu sanʼat turiga boʻlgan qiziqishni yanada oshirish, naqqoshlik haqidagi nazariy va amaliy bilimlarni rivojlantirish, yangi-yangi qoʻshimcha maʼlumotlar bilan tanishtirish, ularning koʻnikma va malakasini shakllantirishga, rivojlantirishga boʻlgan zaruriyat bilan belgilanadi.

Shunday qilib bitiruv malakaviy ishining mavzusini «Olti qirrali kursilarni milliy naqshlar bilan bezash texnologiyasi» deb tanladik.

Muammoning oʻrganilganlik darajasi. Ushbu tadqiqot muammolari bilan bogʻliq ilmiy izlanishlar quyidagi yoʻnalishlarda olib borilgan:

- Oʻquvchilarga sanʼat turlarini, xususan xalq amaliy sanʼati turlarini oʻrgatish masalalari bilan Oʻzbekistonda S. Abdullayev, S. Bulatov, A.Vasiqov, Q.Qosimov va b. shugʻullanishgan;

- Oʻzbekiston milliy maktablari oʻquvchilarini xalq amaliy sanʼati va tasviriy sanʼat vositalari yordamida badiiy va estetik tarbiyalash masalalari bilan S.F.Abdullayev, A.A.Omonullayev, I.Ahmedov, S.S.Bulatov, J.A.Darmenov, Q.Qosimov, R.Hasanov va b.;

Sanʼat kollejlarida naqqoshlik sanʼati toʻgaragini tashkil qilish boʻyicha mavjud darslik, oʻquv va metodik qoʻllanmalar hamda shu yoʻnalishdagi boshqa adabiyotlarning tahlilidan shu narsa maʼlum boʻldiki, hozirgi vaqtgacha:

- Sanʼat kollejlarida naqqoshlik sanʼatini toʻgarak mashgʻulotlarida oʻrganish muammolari koʻrib chiqilmagan;

- naqqoshlik sanʼati toʻgaragi mashgʻulotlarini samarali tashkil qilish yoʻllari, vositalari va metodlari zarur darajada ishlab chiqilmagan;

- Sanʼat kollejlarida naqqoshlik sanʼati toʻgaragi mashgʻulotlari uchun hozirgacha oʻquv-metodik kompleks yaratilmagan.

Bu ahvol sanʼat kollejlarida naqqoshlik sanʼati toʻgaragi mashgʻulotlarini tashkil qilishni qiyinlashtirib, unga salbiy taʼsir qiladi.

Ushbu muammoning yechimini topish mazkur tadqiqotning dolzarbligini belgilaydi.

Yuqoridagi barcha fikr va mulohazalarni bir joyga jamlab bitiruv malakaviy ishining maqsadi va mazmunini belgilab oldik.

Tadqiqotning maqsadi: San'at kollejlarda naqqoshlik san'atini to'garaklarda o'rganish nazariyasi va metodikasini takomillashtirish yo'li bilan ta'lim jarayoni sifati va samaradorligini orttirish.

Tadqiqot vazifalari:

--san'at kollejlarda naqqoshlik san'atini hozirgi kunda o'qitilishini tahlil qilish, talabalarni xalq amaliy san'atining keng tarqalgan turlaridan biri –naqqoshlik san'ati usullarini o'zlashtirishlarini o'ziga xos tomonlarini o'rganish.

--naqqoshlik san'ati fanidan o'quvchilar o'zlashtirishi zarur bo'lgan nazariy materiallar va bajarishi zarur bo'lgan amaliy ishlar turlarini tanlash mezonlarini ishlab chiqish.

--xalq amaliy san'at turlaridan naqqoshlik san'atiga taaluqli bo'lgan yangi ma'lumotlar to'plash;

-- naqqoshlik san'atida qo'llaniladigan atamalarni yig'ish;

-- naqqoshlik san'atining tarixiy rivoji va maktablari, namoyondalari haqidagi bilimlarga ega bo'lish;

-- naqqoshlik san'atida naqsh turlarining qo'llanilishini o'zlashtirish;

--naqqoshlik san'atida qo'llaniladigan naqsh kompozitsiyalarini tuzish, ranglash va pardozlash texnologiyasini puxta egallash;

--buyumlarga naqsh kompozitsiyasini ishlashga tayyorlashni o'ziga xos xususiyatlari bilan tanishish;

-- naqsh kompozitsiyasi ishlash bosqichlarini mukammal egallash;

-- yangi uslubdagi naqsh kompozitsiyalarini yaratishga erishish;

-- shu yo'nalishda o'rta maxsus san'at kollejlarda naqqoshlik to'garak mashg'ulotlarini tashkil qilishni metodikasini takomillashtirish;

--to'garak mashg'ulotlari jarayonida o'quvchilar ijodiy faoliyatini yanada rivojlantirish;

-- san'at kollejlari talabalarining naqqoshlik san'atiga bo'lgan muhabbatini uyg'otish;

-- san'at kollejlarda talabalarining nazariy va malakaviy bilimlarini mustahkamlash;

-- san'at kollejlarda naqqoshlik san'ati to'garak mashg'ulotlarini tashkil qilish uchun dasturlar va o'quv- uslubiy qo'llanmalar ishlab chiqish;

-- naqqoshlik san'atining boshqa san'at turlari bilan o'zaro aloqasini aniqlash va hokazolar kiradi.

Tadqiqot ob'ekti: San'at kollejlardagi tasviriy san'at ta'lim yo'nalishi uchun naqqoshlik san'ati to'garak mashg'ulotlarini tashkil qilish o'quv-tarbiyaviy jarayoni.

Tadqiqot predmeti: San'at kollejlarda olib borilayotgan ta'lim jarayonida naqqoshlik san'ati to'garagi mashg'ulotlari orqali o'rganish bilan talabalarning badiiy-nazariy va metodik tayyorgarligi samaradorligini oshirish.

Tadqiqotning tajriba-sinov ishlari. Tadqiqot ishining asosiy g'oyalari va naqqoshlik san'ati to'garagi mashg'ulotlarini tashkil qilishni takomillashtirish bilan bog'liq tajriba-sinov o'qishlari san'at kollejlarda o'tkaziladi.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi:

1. San'at kollejlarda naqqoshlik san'ati to'garagi mashg'ulotlarini tashkil qilishning ilmiy-metodik asoslari Respublikamizda yana bir marotaba o'rganilib, ta'lim jarayoniga tadbiiq qilinadi.

2. San'at kollejlarda o'quvchilarni naqqoshlik san'ati bo'yicha egallashi zarur bo'lgan ko'nikma va malakalarini hisobga olgan holda naqqoshlik to'garagi mashg'ulotlarini tashkil qilishning yangilangan, samarali mazmun va metodikasi yaratiladi.

3. Naqqoshlik to'garagi mashg'ulotlarining mazmuni takomillashtirilib, shu fan bo'yicha yana bir marotaba o'quv-metodik tasiyanomalar yaratiladi.

4. Naqqoshlik san'ati to'garak mashg'ulotlari samaradorligini orttirish uchun mashg'ulotlarda kompyuter va zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlari yaratiladi.

Tadqiqotning ilmiy-nazariy va amaliy ahamiyati. San'at kollejlarda naqqoshlik san'atini to'garak mashg'ulotlarida o'rgatishni shakllanishi; o'quvchilarning naqqoshlik san'ati bo'yicha egallashi zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalari aniqlanadi; naqqoshlik to'garagi mashg'ulotlarining

mazmuni o'rganib chiqilib, uni takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqiladi; naqqoshlik to'garagi mashg'ulotlari bo'yicha amaldagi o'quv dasturini takomillashtirish bo'yicha takliflar ishlab chiqiladi; o'quv-metodik kompleksni ta'lim jarayoniga kiritish metodikasi ishlab chiqilib, amaliyotda sinab ko'riladi.

Tadqiqotning muhim nazariy va amaliy g'oyalaridan Respublikamiz san'at kollejlari naqqoshlik san'atini to'garak mashg'ulotlarida o'qitishda va metodik ta'minotini takomillashtirishda foydalanish mumkin.

Bitiruv malakaviy ishida foydalanilgan adabiyotlar tahlili:

Azimov I.M. O'zbekiston naqshu nigorlari.

Mazkur kitobda naqsh san'atining shakllanish tarixi, uning me'morchilikda tutgan o'rni va unda naqqoshlik san'atining rivojlanish bosqichlari, hozirgi kuni haqidagi ma'lumotlar yoritilgan bo'lib, shu bilan birga O'zbekiston hududida joylashgan qadimiy shaharlardagi me'morchilik obidalariga ishlangan naqshu nigorlardan ajoyib namunalar berilgan.

Apuxtin O.K. Badiiy naqsh maktabi.

Ushbu o'quv qo'llanmasi maktab tasviriy san'at to'garaklariga va qadim zamonlardan beri O'zbekistonda keng qo'llanilib kelingan xalq san'atining ajoyib turlaridan biri bo'lgan naqqoshlik san'ati bilan qiziquvchilarga mo'ljallangan.

Qo'llanmada naqqoshlarning ko'p yillik tajribasini sistemalashtirishga harakat qilingan.

Mashhur naqqoshlar san'atlari va ta'lim-tarbiyaga oid tajribalari asos qilib olingan ushbu qo'llanmada D. Hakimov, T. To'xtaxo'jayev tomonidan yaratilgan naqsh kompozitsiyalaridan foydalanilgan.

Shuningdek, ba'zi mashqlarga namuna sifatida kiritilgan tasviriy materiallar naqqoshlar H. Qosimxo'jayev, S. Norqo'ziyev, Yo.Raufov va boshqalarning arxivlaridan olingan.

Qo'llanmaning nazariy qismini ishlashda san'atshunoslikka oid e'lon qilingan materiallardan foydalanilgan.

Bulatov S.S. O'zbek halq amaliy bezak san'ati.

Mazkur o‘quv qo‘llanmasi maktab tasviriy san‘at to‘garaklariga va qadim zamonlardan beri O‘zbekistonda keng qo‘llanilib kelingan xalq san‘atining ajoyib turlaridan biri bo‘lgan xalq amaliy bezak san‘atining barcha turlariga qiziquvchilar uchun mo‘ljallangan. Unda naqqoshlarning ko‘p yillik tajribasini sistemalashtirishga harakat qilingan.

Ushbu qo‘llanmada mashhur naqqosh va ustalar Usta Shirin Murodov, D. Hakimov, T. To‘xtaxo‘jayev, Tohirjon Usmonovlar tomonidan yaratilgan naqsh kompozitsiyalari va ta‘lim-tarbiyaga oid tajribalari asos qilib olingan.

Qo‘llanmaning nazariy qismini ishlashda san‘atshunoslikka oid e‘lon qilingan materiallardan ham keng foydalanilgan.

O‘quv qo‘llanma xalq ijodiyotining ko‘pgina havaskorlariga xalq amaliy bezak san‘atining sirlarini anglashga va boy tajribalari bilan tanishishga yordam beradi.

Bulatov S.S. Dadashyev.I. Naqsh alifbosi .

Mazkur o‘quv-metodik qo‘llanmasi maktab tasviriy san‘at to‘garaklariga va naqqoshlik san‘atiga qiziquvchilar uchun mo‘ljallangan. Unda zamonaviy naqqoshlik san‘atida qo‘llanilayotgan yangi uslubdagi naqsh elementlar, ularni chizish metodikasi va nazariyasi yoritilgan.

O‘quv-metodik qo‘llanma zamonaviy naqqoshlar tomonidan yaratilgan naqsh elementlari, naqsh kompozitsiyalari va ta‘lim-tarbiyaga oid tajribalari asosida yaratilgan.

Mirzaaxmedov M. Materiallarga badiiy ishlov berish

Ushbu o‘quv qo‘llanmasi maktab tasviriy san‘at to‘garaklariga va qadim zamonlardan beri O‘zbekistonda keng qo‘llanilib kelingan xalq amaliy bezak san‘atining ajoyib turlaridan naqqoshlik, ganchkorlik, naqqoshlik san‘atlari bilan qiziquvchilarga mo‘ljallangan.

Qo‘llanmada ham naqqoshlarning ko‘p yillik tajribasini sistemalashtirishga harakat qilingan.

Mashhur naqqoshlar san‘atlari va ta‘lim-tarbiyaga oid tajribalari asos qilib olingan ushbu qo‘llanmada D. Hakimov, T. To‘xtaxo‘jayev tomonidan yaratilgan naqsh kompozitsiyalaridan foydalanilgan.

Shuningdek, ba'zi mashqlarga namuna sifatida kiritilgan tasviriy materiallar naqqoshlar H. Qosimxo'jaev, S. Norqo'ziyev, Yo.Raufov va boshqalarning arxivlaridan olingan.

Qo'llanmaning nazariy qismini ishlashda san'atshunoslikka oid e'lon qilingan materiallardan foydalanilgan.

Qosimov. Q. Naqqoshlik.

Mazkur o'quv-metodik qo'llanmasi maktab tasviriy san'at to'garaklariga va qadimdan O'zbekistonda keng qo'llanilib kelingan xalq san'atining ajoyib turlaridan biri bo'lgan naqqoshlik san'atiga qiziquvchilar uchun mo'ljallangan. Unda mashhur naqqoshlarimizning ko'p yillik tajribasini sistemalashtirishga harakat qilingan.

Ushbu metodik-qo'llanmada mashhur naqqosh D. Hakimov, T. To'xtaxo'jayev, Tohirjon Usmonovlar tomonidan yaratilgan naqsh kompozitsiyalari va ta'lim-tarbiyaga oid tajribalari asos qilib olingan.

Qo'llanmaning nazariy qismini ishlashda san'atshunoslikka oid e'lon qilingan materiallardan ham keng foydalanilgan.

O'quv-qo'llanma xalq ijodiyotining ko'pgina havaskorlariga naqqoshlik san'atining sirlarini anglashga va boy tajribalari bilan tanishishga yordam beradi.

Shuningdek, ba'zi kiritilgan tasviriy materiallar naqqoshlar H. Qosimxo'jayev, S. Norqo'ziyev, Yo. Raufov va boshqalarning ijodiy ishlaridan olingan.

Egamov. H. Bo'yoqlar bilan ishlash.

Mazkur qo'llanmada tasviriy san'atda rangshunoslik, ranglarning turlari, ularning qo'llanilish sohalari kabi materiallar keng yoritilgan.

Ushbu metodik qo'llanmasi maktab tasviriy san'at to'garaklariga va xalq san'atining ajoyib turlaridan biri bo'lgan naqqoshlik san'atiga qiziquvchilar uchun ham mo'ljallangan.

I -BOB. SAN'AT KOLLEJLARIDA NAQQOSHLIKDAN TO'GARAKLAR TASHKIL QILISHNING METODIK ASOSLARI

1.1-§. San'at kollejlarda naqqoshlik san'atini o'rgatishning xususiyatlari va vazifalari. O'quv jarayonini tashkil qilish.

San'at kollejlardagi badiiy naqqoshlik to'garagi ishlarini ijodiy jarayonini o'quvchining o'ziga qiziqish asosida yo'lga qo'yish kerak.

Birinchi navbatda hunar o'rgatishga harakat qilinadigan, bu ish o'quv vaqtining ko'p qismi ajratiladigan maxsus maktablardan farqli o'laroq mazkur to'garakda o'quvchilarning ijodkorligi birinchi o'ringa qo'yilishi lozim. To'garak qatnashchisi ijodiy jarayonidan qoniqish hosil qilib, o'z g'oyalarini yaxshiroq ifodalash uchun zarur hunarni ham egallaydi. Ko'pincha to'garak qatnashchilari ana shu hunarni o'rganishga doir doimiy va sistemali mashg'ulotlarga qiziqadilar

Ta'lim jarayoni mahoratini uzluksiz oshirib borishga qaratilishi kerak albatta. Lekin bunga erishish uchun to'garak qatnashuvchilarda mashg'ulotlarga qiziqishni doimiy saqlab qolish kerak. Hisobga olinishi kerak bo'lgan ikkinchi o'ziga faktor to'garak qatnashchilarining yosh xususiyatlaridir.

San'at kollejiga kelgunga qadargi kichik, o'rta va katta bolalik davrida bilimlarni to'plaganligi, ko'nikmalarni shakllanganligi, eng intensiv sur'atda amalga oshaganligi muhim ahamiyatga ega. Bu jarayon o'rta umumta'lim maktabida tashkil qilingan to'garak mashg'ulotlarida poydevor qo'yilganligiga ishonch hosil qilinishi lozim. Bu jarayonlarni yana bir marta mustahkamlashga harakat qila boshlashimiz kerak. Eng muhimi shundaki, predmetlar dunyosi va bog'liq hodisalarining aks etishi mantiqiy fikrlash uchun o'quvchining miyasiga xos yuzaki mushohadaning shubhasis, sodda formasida sodir bo'ladi. Shunga ko'ra yana bir bora xuddi ana shu qulay yoshda nusxasi ko'chiriladigan ob'ektlarni maxsus tanlash, ustaxonani did bilan jihozlash va tarbiyaning puxta o'ylangan metodlari orqali bolaning miyasiga didni, tarbiyaga odatlinishini, go'zallikka intilishini, atrofdagi didsizlik va xunuklikdan to'g'ri ta'sirlanishni "o'z-o'zidan ma'lumdek" singdirish va o'rnashtirish lozim.

San'at kollejlari ham umumta'lim maktablaridagidek o'quvchida tabiiy o'sishning borishiga g'oyat ehtiyotkorlik bilan yondashish, tabiiy mayllarning namoyon bo'lishiga yordam berish va naqsh bilan shug'ullanishda noo'rin tushunchalar vujudga kelishiga yo'l qo'ymaslik kerak. Shunga ko'ra o'quvchilar bilan ishlashda material ularga tushinarli bo'lishi uchun nima qilish kerakligi masalasi birinchi o'ringa qo'yiladi.

To'garak mashg'ulotlari avvalo o'quvchilarning umumiy kamolotiga ya'ni ularda diqqat, kuzatuvchanlik, obrazli hamda fazoviy tafakkur, mehnatsevarlik, iroda va hokozalarning rivojlanishiga yordam berishi kerak. Lekin har holda bu mashg'ulotlarning asosiy vazifasi o'quvchilarda estetik badiiy didni tarkib toptirish, ularning maxsus badiiy faoliyatiga qobiliyatlarini aniqlash va takomillashtirishdir. Pedagogik jihatdan to'g'ri, puxta o'ylab tashkil etilgan mashg'ulotlar to'garakka iloji boricha ko'proq o'quvchilarni jalb qilish imkonini beradi, bu esa kelgusida kasb tanlashning asosi bo'lib xizmat qiladi.

San'at kollejlari o'quvchilarni to'garak ishiga jalb qilish va ulardan mashg'ulotlarga ishtiyoq uyg'otishning birinchi va asosiy vositasi ustaxonani puxta o'ylab jozibali, ish vaziyatini yaratadigan va bir yo'la badiiy didning namunasi bo'ladigan qilib jihozlashdir. Ustaxona qanchali chiroyli jihozlansa, o'quvchilar to'garakka shunchalik ishtiyoq bilan qatnashadilar, o'zlari shug'illanayotgan sa'nat turiga shunchalik qiziqish bilan qaraydilar.

Ustaxonani jihozlashda to'garak eng yaxshi ishlaridan imkoni bo'lsa, xalq ustalarining asarlaridan foydalanish mumkin. Ustaxona ozoda va shinam bo'lishi undagi barcha asboblarning o'z joyida turishi va ularni mashg'ulot boshlanishida guruh sardori yoki navbatchi tarqatishi lozim. Ana shunda bolalar darrov ijodiy muhitga kiradilar va rahbar oldindan tayyorgarlik ishlariga yoki tegishli intizom o'rnatishga vaqt sarflab o'tirmaydi.

To'garak mashg'ulotlarini muvaffaqiyatli o'tkazishning ikkinchi muhim omili ta'lim jarayoning tashkil qilishidir. To'garak ishlarini har bir mashg'ulot puxta o'ylab va izchil ifodalangan, mahoratni egallash bosqichlari ko'rsatilgan plan bo'yicha olib borish kerak. To'garak rahbari shaxsining sifatlari ham muhim ro'l

o‘ynaydi. Odatda u hurmat qozonadi, o‘quvchi uning ko‘rsatmalarini sidqidildan bajaradilar, unga taqlid qiladilar. Bularning hammasi ijodkorlikda alohida kasb etadi.

Rahbar to‘garak qatnashchilari uchun ularning ijodini qadrlaydigan yagona shaxsdir. O‘quvchilar o‘z ijodlarining natijasiga rahbarning qiziqish bilan qarayotganini his etsalar, uning ishonchini oqlashga tirishadilar. Rahbar topshiriqni qanday bajarish kerakligini ko‘rsatadi va o‘zi ham o‘quvchilar bilan ishlaydi.

Rahbarning yaqqol namuna ko‘rsatishi juda muhim bo‘lib, bolalarning ishda malakalarini o‘zlashtirishi jarayonini tezlashtiradi, ularning idrok etishini tegishli yo‘nalishga soladi, rahbarning mavqeyini oshiradi. Binobarin ko‘p marta aytgandan bir marotaba ko‘rsatish yaxshi.

To‘garaklarda ishlash uchun mutaxasislarni-hunarmand, xalq ustalari va ijodiy faoliyatiga qobiliyatli kishilarni jalb qilish zarur. O‘quvchilarni to‘garakka qiziqtirishning navbatdagi muhim omili to‘garak ishining aniq maqsadga qaratilishidir. To‘garak qatnashchilari o‘zlari bajarayotgan ishning nimaga mo‘ljallanganini ya’ni undan pionerlar xonasini, vestibulni, kabinetni, o‘qituvchilar xonasini yoki zalni bezashda, ko‘rgazma tashkil qilishda foydalanishni bilishlari kerak. To‘garakdagi amaliy ishlarni muzeyga borish, tarixiy va madaniy yodgorliklar bilan tanishish, xalq amaliy san’atining ana shu qadimiy turining tarixi bo‘yicha ma`ruzalar uyushtirish kabi tadbirlar bilan birga amalga oshirish mumkin.

1.2-§. San'at kollejlarda naqqoshlik san'atini to'garaklarda o'rgatishning metodikasi

San'at kollejlarda estetik tarbiya yosh avlodni har tomonlama kamol toptirishga hizmat qiladi.

Estetik tarbiya-tarbiyaning tarkibiy qismi, shaxsning shakllantirishning ta'sirchan vositalaridir. U yosh avlodning ma'naviy kamol topishiga yordam beradi, unda estetik ehtiyojlarni vujudga keltiradi, go'zallik ideallarini, badiiy didni, texnik o'quv va malakalarni shakllantiradi, bolaga atrofdagi voqelik go'zalliklarni to'liq idrok etishda ko'maklashadi. Yosh avlodning tarbiyasini yangi jamiyat qurish vazifalari bilan, davlat qurilishi, shuningdek, yangi maktablarni barpo etish vazifalari bilan chambarchas bog'liqdir. U yangi ijtimoiy tizimda xalq ilgari hech qachon mumkin bo'lmagan go'zallik yarata olishini qayd qiladi, san'ning ommaga ta'sir ko'rsatishining qudratli vositasi, deb biladi.

Yuqorida aytilganidek, estetik tarbiyaning eng samarali vositasi san'at, uning har xil turlari va janrlaridir. Keyingi paytlarda xalq san'atiga qiziqish kuchaygan bo'lsada, dekarativ-amaliy san'at ayniqsa xalq ijodiyoti maktab praktikasida yetarli darajada qo'llanmayotir. Har bir xalqning an'anaviy san'ati madaniyat xazinasiga o'zining yaxshi yutuqlarini qo'shadi, kishilarning turmushini bezaydi, ularning estetik tarbiyasida hamkorlik qiladi. Shuning uchun xalq amaliy san'ati turlaridan biri naqqoshlik san'atini to'garak mashg'ulotlari orqali o'rganish muhim ahamiyat kasb etadi.

San'at kollejlardagi badiiy naqqoshlik to'garak mashg'ulotlarini yo'lga keltirish ijodiyotning ana shu turning spetsifikasini hisobga olishni taqoza etadi va shunga ko'ra qator nazariy, hamda amaliy masalalarni ishlab chiqish zaruriyati tug'iladi. Bulardan eng muhimlari: ijodiy va texnologik jarayonlar mahsuli sifatidagi badiiy naqqoshlik asarlarining spetsifikasi, atrof-muhit bilan bog'liqligi; hozirgi san'at kollejlarning moddiy-tashkiliy imkoniyatlari, nuqtai nazardan san'atning turi sifatidagi naqqoshlik, to'garak binolarini tashkil etishga talablar qo'yiladi.

Naqsh san'atini o'rganishda eng zarur tadbir - O'zbekiston dekorativ-amaliy san'atidagi badiiy ijodiyotning ana shu turi rivojlanishining tarixiy bosqichlari va qonuniyatlari bilan tanishishdir. Hususan tarixiy materiallar o'quvchilarda badiiy naqqoshlik spetsifikasi, uning ko'rgazmali muhitni tashkil etishdagi, kishilar hayotidagi roli, ya'ni nazariy estetik asoslari haqida to'g'ri tasavvur hosil qilish imkonini beradi. O'quvchilarni o'zbek naqshining uslubiy xususiyatlari bilan tanishtiradi, bir yo'la o'zbek xalqining juda boy madaniyati, ajoyib an'analari bilan ham tanishtirish lozim. Qadimdan saqlanib qolgan mehnat qurollariga, maishiy buyumlarga qarab uzoq o'tmishdagi kishilarning hayoti to'g'risida xulosa chiqarish mumkin.

Hunarmand ustalar kishini lol qoldiradigan ajoyib naqsh kompozitsiyalarini yaratib, ana shu naqshlarda o'zlarining fikr va orzu-umidlarini ifodalab, ularni "odamga o'xshab gapirishga" majbur qilganlar. Qadimgi O'rta Osiyo madaniyatining vakillari Ibn Sino, Beruniy, Nosir Xisrav, Sulton Ali Mashhadiy, Mirzo Ulug'bek, Nizomiy, Alisher Navoiy, Jomiy, Umar Hayyom va boshqalar qadimgi amaliy san'at sohiblarining asarlarini, mahoratlarini xalq naqshlarini arxitektura konstruksiyasiga uyg'un bog'lay olganini madh etganlar.

Pedagogning vazifasi – o'quvchilarga xalq ustalarining asarlarini ko'ra olish va tushinishni, san'atkorning poetik fikrlarini idrok etishni o'rgatishdir. Buning uchun o'quvchi badiiy naqshning mohiyati nimalardan iboratligini, usta asarni qanday qilib yaratishini, bu san'atning qanaqa janrlari mavjudligi va hakozalarni bilishi kerak. Dekorativ- amaliy san'atning bilishni pedogogik jihatdan muhimligi sababini quyidagilar bilan izohlash mumkin: san'atning ana shu turiga oid asarlar o'quvchilarda moddiy olamni idrok etishning estetik madaniyatini tarkib toptiradi, voqelikka estetik munosabatni shakllantiradi, ularga tasviriy san'atning boshqa turlariga xos badiiy ifoda vositalarini chuqurroq bilishda yordam beradi.

O'quvchilarda pisixologik kayfiyatni vujudga keltirish naqsh to'garaklaridagi ta'lim-tarbiya ishlari samaradorligini oshirishning muhim omillaridir. Bunga tajribali naqqosh o'zining amaliy ishni namoyish etishi yoki o'tmishdagi ustalarning asarlarini tahlil qilish orqali erishishi mumkin. Masalan, "islimiy" yoki

“girihi” naqshlarining qanday ishlanishini ko‘rsatish yaxshi omilddir. O‘quvchilar ustaning qo‘l harakatlari natijasida naqsh elementlarini qo‘shilib chizib borishga, ranglarni uyg‘unlashuvini ko‘rgan zahoti o‘z ustalarining ishini takrorlashga harakat qiladi.

Yuqorida aytilgandek, naqqoshlik to‘garagini tashkil etishda naqqoshlik san’atida yagona texnologiya mavjud emasligi bilan ham murakkablashadi. Har bir pedogog, rahbar yoki usta xalq naqshi elementlarini o‘zining o‘zbek naqshiga xos xususiyatlari to‘g‘risidagi ko‘pincha noaniq tasavvurga asoslanib tushintiradi.

Hozirgi estetik tarbiya nazariyasi va praktikasidagi kollej yoshidagi o‘smirlarda ranglarni estetik xis qilishning rivojlanishini o‘rganishga alohida e’tibor beriladi. Bu masala o‘quvchilarga badiiy ta’lim berish va ularni kamol toptirishning mazmuni hamda metodlarini yanada takomillashtirishda muhim bo‘lim hisoblanadi. Ko‘p yillik tajriba o‘quvchilar ranglar nomini yaxshi o‘zlashtirishlarini, rangni faqat asosiy xarakteristikasi bo‘yicha ham farqlashni tez o‘rganishlarini, kolorit va ranglar munosabatining ayrim masalalarini yaxshi tushintirishlarini ko‘rsatadi.

Naqshda qandaydir element o‘zining ma’naviy va kompozitsion ahamiyati bilan alohida o‘rin tutsa, uning rangi maxsus ajralib turishi mumkin, bunday holda naqsh kompozitsiyasining kolorit yaxlitligi buzilmaydi. Bunday element ikkinchi darajali, qo‘shimcha bo‘lgan hollarda esa uni ajratadigan rang kompozitsiyadagi asosiy narsaning idrok etilishiga monelik qiladi, uning uyg‘unligini buzadi, undan chiqib ketadi. Tusi qarama -qarshi ranglarni qo‘shilishi eng uyg‘un bo‘ladi. Ammo bunday uyg‘unlik har doim ham foydali bo‘lavermaydi. Ayrim hollarda tusi qarama-qarshi ranglarning birikishi haddan tashqari keskinlikni vujudga keltiradi .

Mehnat hamda badiiy faoliyatning boshqa anchagina turlaridagi kabi naqqoshlikda ham malaka va mahoratni egallash tobora murakkablashib boradigan bosqichlarda amalga oshadi, o‘quvchilarning ma’lum darajada umum ta’limiy va psixologik tayyorgarligini talab qiladi. Shuning uchun naqqoshlik

to'garaklari barqaror va muvaffaqiyatli ishlashida ulardagi o'quvchilarni to'g'ri guruhlash muhim ahamiyatga ega.

To'garakdagi o'quvchilarni baholash birinchidan, ta'limiy-ijodiy dasturning murakkabligi ortib borishini ta'minlashi, ikkinchidan esa bitta guruhdagi har bir o'quvchi bilan sinxron pedagogik ish borishi imkonini berishi kerak. Nihoyat, o'quvchilarni yoshiga qarab differentsiatsiyalash to'garak mashg'ulotlarida ular oldiga qo'yiladigan vazifalarning kasb-hunar kollejidagi majburiy o'quv predmetlarida o'zlashtirilgan bilim va malakalariga muvofiqligini taminlash lozim.

Albatta to'garak va majburiy ta'lim dasturlari o'zaro to'la muvofiq bo'lmaydi. To'garak ishini maktabdagiga qaraganda har bir guruhga faqat bir xil bosqich o'quvchilarini jamlagan holda tashkil etishni ta'minlash maqsadga muvofiq. Guruhlarni har bir bosqichga qarab differentsiatsiyalashda asosiy qoidani buzishga majbur etadigan yana boshqa sabab - o'quvchilarda badiiy iste'dod va qobiliyatlarning turli darajada rivojlangan bo'lib, xuddi shunga ko'ra badiiy ta'lim vazifalarini hal qilishda katta farqlarni kuzatish mumkin. Ana shularni nazarda tutib o'quvchilarni to'garakka qabul qilishdan oldin ularning qobiliyatlarini, tayyorgarlik darajasini aniqlash kerak.

Ma'lumki, dastlabki bosqichda ta'lim olayotgan o'quvchilarning ayrimlari keyingi bosqich kategoriyasidagi o'quvchilarga tavsiya etiladigan dastur bo'yicha badiiy ijodning har xil turlarini egallash uchun zarur imkoniyat va katta resurslarga ega bo'ladilar. O'quvchilarning badiiy tayyorgarligi va qobiliyati o'z guruhi uchun yetarli darajada rivojlanmaganligiga asoslanib kichik gruppadagi mashg'ulotlarga jalb etish ham ma'qul emas. Shunday qilib, to'garak guruhlarning yosh sostavini belgilaydigan ikkita asosiy omil mavjud: 1) to'garak gruppalaridagi mashg'ulotlar dasturining san'at kollejidagi majburiy ta'lim dasturlariga rasman muvofiqligi; 2) har bir o'quvchining mazkur guruhdagi mashg'ulotlarga umumiy va maxsus tayyorgarligining haqiqiy darajasi.

Bizningcha, turli davrlarda tabiiy o'sish va ta'lim-tarbiya jarayoni natijasida egallagan jismoniy va psixik imkoniyatlari to'g'risidagi ma'lumotlarni tahlil

qilishda asosan quyidagi jihatlarni etiborga olish zarur: 1) o'quvchilardagi naqqoshlik ishlarining qandaydir bitta yoki bir nechta turlari bilan shug'illanishga jismoniy tayyorgarlikni; 2) bitta guruhdagi bir xil yoshli o'quvchilarning psixologik birlashuvini; 3) bir necha "yondosh" o'quv yillaridagi ta'lim dasturlarining o'z harakteri va yo'nalishlari bo'yicha, tasviriy san'at, fizika, ximiya, matematika, mehnat, adabiyot, tarix fanlarida o'rganiladigan masalalarni quyishning murakkabligi va chuqurligi darajasi bo'yicha o'zaro yaqinligini.

Ana shu uchta jihatning naqqoshlik to'garagida o'quvchilarni bosqichlarga bo'lib jalb qilish ahamiyatini ko'rib o'tamiz.

O'quvchilar 1-kursdan boshlab to'garak mashg'ulotlariga jalb qilish maqsadga muvofiqdir. To'garak qatnashchilarni uchta guruhga ajratib qabul qilinadi.

1-kurs talabasi jismoniy va aqliy rivojlanishi unga naqqoshlik to'garagida shug'ullanishga to'la imkon beradi. Badiiy ijodning ana shu turining texnika texnologiyasi ortiqcha jismoniy kuch sarflashni, uzoq vaqt muskullarni zo'riqtirib ishlashni va diqqatni bir joyga to'plashni talab qiladi.

2-3-kurs o'quvchilarga qo'yiladigan talablar ortadi, beriladigan topshiriqlar murakkablashadi, o'quvchilarda esa mashg'ulotlarga barqaror qiziqish namayon bo'ladi, sabotlilik, o'z ijodiga jiddiyroq munosabat vujudga keladi. Respublikaning san'at kollejlarning mashg'ulot dasturlari to'la to'kis ana shu ma'lumotlarga asoslanadi. Badiiy naqqoshlik to'garagi mashg'ulotlari dasturi quyidagi talablarni to'la qondiradi:

1. San'at kollejlari oldida turgan ta'lim-tarbiya vazifalariga javob beradi.
2. Mashg'ulotlar vazifalarning asta-sekin murakkablashuvini hisobga olib tashkil etiladi.
3. Mashg'ulotlar kerakli materiallar, asbob-uskunalar va bajarish texnikasi haqida to'la tasavvur hosil qiladi.
4. Naqqoshlik mashg'ulotlari o'quvchilarning badiiy didini va ijodiy qobiliyatini rivojlantirishi, xalq ijodiga va ustalariga qiziqish hamda muhabbat uyg'otishi kerak.

Dastur quyidagi printsiplar asosida tuziladi:

1. Naqqoshlikning spetsifikasini hisobga olish.
2. To‘garak qatnashchilarining yosh xususiyatlarini va san’atning ana shu turiga qiziqishlarni hisobga olish.
3. Ta’limiy-ijodiy vazifaning asta sekin murakkablashuvi.
4. O‘zbek halq naqqoshligining milliy an’analari.

Birinchi fazo – harakatning ayrim elementlarini o‘rganish va qator alohida detallarni bitta butun qilib birlashtirish. To‘garak rahbari ana shu bosqichda cho‘tkani qo‘lda qanday tutish kerakligini, to‘g‘ri chiziq va egri chiziqlar qanday chizilishini ko‘rsatadi. Bu ish avval bolaga bir muncha qiyinchilik tug‘diradi; uning qo‘llari va barmoqlari o‘ziga yaxshi itoat etmaydi, bu hol ayniqsa qog‘ozga emas, balki boshqa materiallarga ishlashda ko‘proq yuz beradi. To‘garak qatnashchilari cho‘tkani ikkita barmoq bilan ushlab faqat jimjiloqqa tayanish o‘rniga ko‘pincha uni peroli ruchka singari ushlaydilar.

Qo‘lni ishlatishda quyidagi qoidalarni bilib olish zarur. Stol yonida tirsak va ko‘krak bilan tayanmay erkin o‘tirish, gavnani stoldan muayyan oraliqda tutish lozim. Cho‘tkani ikkita barmoq - bosh va ko‘rsatkich barmoqlar bilan ushlab, ishga faqat jimjimoloqni tirab turish kerak; bordi-yu bu qiyinlik qilsa, mushtabeldan foydalanish mumkin.

1.3-§. Naqqoshlik san'atini to'garaklarda o'rgatish bo'yicha o'quv dasturi

t/ №	Mashg'ulotlarning mavzusi va mazmuni	Ma'ruza	Amaliy	Jami
I. Kichik guruh				
1	Kirish. Naqqoshlik san'atining shakllanish tarixi, uning maktablari va namoyondalari.	2	-	2
2	Texnika xavfsizligi qoidalari	1	-	1
3	Naqqoshlik san'atida ishlatiladigan asbob-uskunalar va materiallar.	1	-	1
4.	Naqqoshlik san'ati maktabida qo'llaniladigan naqsh naqsh turlari va naqsh elementlari. Ularning o'ziga xos xususiyatlari.	2	24	26
5.	Oddiy naqsh namunalarini chizish.	4	72	76
6.	Naqsh kompozitsiyalarda rangshunoslik. Bo'yoqlar bilan ishlash texnologiyasi.	1	7	8
7.	Oddiy naqsh namunalarini qalamda chizish.	2	26	28
8.	Yil davomida bajarilgan ishlar yakuni	2	-	2
	Jami:	15	129	144.s.
II. O'rta guruh				
1.	Oddiy naqsh namunalarining band va gullarini bo'yash.	2	22	24
2.	Naqqoshlik san'atida chiziladigan naqsh kompozitsiyasini tuzish qonuniyatlari va chizish bosqichlari.	6	-	6

3.	Naqqoshlik san'atida ruta naqsh kompozitsiyasini tuzish va ranglash.	2	25	27
4.	Naqqoshlik san'atida uchburchak ichiga naqsh kompozitsiyasini tuzish va ranglash.	2	25	27
5.	Naqqoshlik san'atida to'rtburchak ichiga naqsh kompozitsiyasini tuzish va ranglash.	2	25	27
6.	Naqqoshlik san'atida aylana ichiga naqsh kompozitsiyasini tuzish va ranglash.	2	25	27
7.	Naqqoshlik san'atida girix naqsh kompozitsiyasini tuzish va ranglash.	3	24	27
8.	Naqqoshlik san'atida gulli girix naqsh kompozitsiyasini tuzish va ranglash.	2	20	22
9.	Naqqoshlik san'atida munabbat naqsh kompozitsiyasini tuzish va ranglash.	2	24	26
10	Yil davomida bajarilgan ishlar yakuni	3	-	3
	Jami:	26	190	216.s.
III. Katta guruh				
1.	Naqqoshlik san'atida turunj naqsh kompozitsiyasini tuzish va ranglash.	2	16	18
2.	Naqqoshlik san'atida namoyon naqsh kompozitsiyasini tuzish va ranglash.	2	16	18
3.	Naqqoshlikda ishlatiladigan	3	-	3

	yog'ochlar va duradgorlik ishlari.			
4.	Naqqoshlik san'atida yog'och buyumlarni naqshlash.	2	6	8
5.	Ramka, quticha va yog'ochdan yasalgan buyumlarni naqshlash.	2	34	36
6.	Kursichani naqshlash.	2	30	32
7.	Qabariq sirtli buyumlarni naqshlash.	2	20	22
8.	Milliy xontaxtani naqshlash.	3	30	33
9.	Binolarni bezash loyihasini ishlash.	3	40	43
10	Yil davomida bajarilgan ishlar yakuni	3	-	3
	Jami:	24	192	216 s.

1.4-§. Naqqoshlik san'atidan to'garak mashg'ulotlarida talabalarning mustaqil ishlashga o'rgatish.

San'at kollellarida tashkil qilingan to'garak mashg'ulotlarida naqqoshlik san'atini o'rgatishda va uni o'qitishni hozirgi zamon talablari asosida to'g'ri tashkil etishda mustaqil ta'lim alohida o'rin egallaydi.

Talabalarga naqqoshlik to'garak mashg'ulotlarida mustaqil ishlash uchun beriladigan topshiriqlar asosan, olgan bilimlarini mustahkamlash, chuqurlashtirish, o'rganilgan o'quv materiallarini takrorlash, amaliy ko'nikma va malakalarini shakllantirish uchun mo'ljallanadi. Mustaqil ta'limning mazmuni o'quv predmetining mazmun va maqsadi bilan uzviy bog'liq bo'ladi.

San'at kollellarida o'qitiladigan naqqoshlik to'garak mashg'ulotlarida mustaqil ravishda ishlashni tashkil etish mazmuni va metodikasi deyarli ishlab chiqilmagan. Bizningcha, naqqoshlikdan tashkil etiladigan to'garak mashg'ulotlarida mustaqil ishlarning taqvim-mavzu rejasi ishlab chiqilishi zarur. Unda amaliy ish va test topshiriqlari, auditoriyada va uyda bajarish uchun mo'ljallangan mustaqil ta'lim mavzusi va ularni bajarish shakllari aniq ko'rsatiladi. Natijada talabalar qator topshiriqlarni uyda mustaqil bajarishlari ta'minlanadi. Bu esa ularning malaka, ko'nikma va ijodkorlik qobiliyatlarini yanada oshiradi.

Mashg'ulotlarda mustaqil ishlarni samarali tashkil etishning asosiy shartlari quyidagilardan iborat: mustaqil ta'limning ilmiyligi va tadqiqot xarakterida bo'lishi; mustaqil bilish ehtiyojini orttirishi; mustaqil ta'lim ishlarini individual bajarish; mustaqil ta'limni tashkil etishga uslubiy rahbarlik qilish; talabalarning fan bo'yicha topshiriqlarni mustaqil bajarishini nazorat qilish; nazariy va amaliy bilim va ko'nikmalarini baholab borish; talabalarning "Naqqoshlik" san'at va kasbga bo'lgan qiziqishini oshirish; talabalarni ijodiy fikrlashga o'rgatish; naqqoshlik san'ati bo'yicha iqtidorli talabalarni tanlash va ularga chuqur bilim berish maqsadida nazariy va amaliy topshiriqlar tayyorlash; talabalarga oddiydan murakkabgacha bo'lgan naqsh kompozitsiyalarini tuzish, ranglash va pardoqlash, turli xil buyumlarga naqsh solish texnologiyasini kengroq o'rgatish, kompyuterlardan foydalanib naqsh kompozitsiyalarni mustaqil bajarishlari uchun

shart-sharoit yaratish; talabalarning mustaqil ishlarni bajarish natijalarini baholashda joriy, oraliq va yakuniy baholash natijalarini e'tiborga olish. Quyida naqqoshlik to'garak mashg'ulotlarida mustaqil ishlashga va bajarishga yo'laydigan nazariy bilimlar berishga oid misollar keltirib o'tamiz.

Mavzu: «Ustoz-shogird» an'analari asosida naqqoshlikning o'rgatilishi.

Mashg'ulot uchun ajratilgan vaqt- 4 soat.

Mashg'ulot maqsadi: Hunarmandchilik odobi tarixi, hunarmandchilik mahallalari. "Ustoz-shogird" an'analari asosida naqqoshlik hunarini o'rgatilishi haqida ma'lumot berish; Ustoz odobi, shogird odobi. Ustoz- shogirdning shaxsiy va kasbiy fazilatlari, mezonlari ochib beriladi.

Mustaqil ta'limni rasmiylashtirish tartibi: titul varaqasi, mavzu, reja, matn, foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati, foydalanilgan Internet manbalari, mustaqil ishni jildlash, matnning elektron varianti.

Ishning hajmi kamida 10-14 bet atrofida bo'lishi kerak. Taqdimot uchun tayyorlangan slaydlar ilovaga kiritiladi.

Quyidagi jadvalda naqqoshlik to'garak mashg'ulotlarida tashkil etiladigan mustaqil ish shakllaridan misollar keltirilgan.

"Naqqoshlik" to'garak mashg'ulotlarida tashkil etiladigan mustaqil ishlar shakllari

№	Mavzular	Soat	Topshiriqni bajarish shakli	Bajarish uchun qo'yilgan talablar
1	«Ustoz-shogird» an'analari asosida naqqoshlikning o'rgatilishi	4	Referat	Mavzu bo'yicha reja tuziladi, adabiyot va internetdagi axborotlardan foydalanib mavzu yoritiladi. Referat xajmi 10-14 betlar atrofida bo'lishi kerak.
2	Oddiy naqsh elementlarini chizish.	4	Amaliy ish	Mavzu bo'yicha topshiriqlarni bajarish uchun

	Gul, barg, novda, shkifta, bofta va boshqa elementlarni chizish.			reja tuziladi va amaliy ishlar bajariladi.
3	O‘simlik va hayvonot dunyosidan olingan turli shakllarni qayta ishlash. (butalar, novdalar, shoxlar, barglar, gullar, mevalar)	4	Amaliy ish	Mavzu bo‘yicha topshiriqlarni bajarish uchun reja tuziladi va amaliy ishlar bajariladi.
4	Oddiy naqsh namunalarini tartib raqami bo‘yicha chizish.(1-10-gullar)	8	Amaliy ish	Mavzu bo‘yicha topshiriqlarni bajarish uchun reja tuziladi va amaliy ishlar bajariladi.
5	Rangshunoslik texnologiyasi. Ranglash va pardoqlash turlari.	6	Referat	Mavzu bo‘yicha reja tuziladi, adabiyot va internetdagi axborotlardan foydalanib mavzu yoritiladi. Referat hajmi 10-14 betlar atrofida bo‘lishi kerak.
6	Oddiy naqsh namunalarini bo‘yash va unga pardoq berish. (1-10-gullar)	34	Amaliy ish	Mavzu bo‘yicha topshiriqlarni bajarish uchun reja tuziladi va amaliy ishlar bajariladi.
7	Naqqosh ustalar ishlaridan nusxa ko‘chirish.	26	Amaliy ish	Mavzu bo‘yicha topshiriqlarni bajarish uchun reja tuziladi va amaliy ishlar bajariladi.
8	Ixtiyoriy namoyon naqsh kompozitsiyasini	28	Amaliy ish	Mavzu bo‘yicha topshiriqlarni bajarish uchun

	chizish, ranglash va pardoqlash.			reja tuziladi va amaliy ishlar bajariladi.
9	Buyum yuzalariga naqsh kompozitsiyasi chizish, ranglash va pardoqlash. Ko'p qirrali stol, kursi yoki xontaxtani naqshlash.	26	Amaliy ish	Mavzu bo'yicha topshiriqlarni bajarish uchun reja tuziladi va amaliy ishlar bajariladi.
10	Ko'p qirrali stol, kursi yoki xontaxtani naqshlash.	29	Amaliy ish	Mavzu bo'yicha topshiriqlarni bajarish uchun reja tuziladi va amaliy ishlar bajariladi.
11	Corel Draw Graphics Suite dasturi yordamida inter'er va ekster'erni badiiy loyihalash.	8	Amaliy ish	Mavzu bo'yicha topshiriqlarni bajarish uchun reja tuziladi va amaliy ishlar bajariladi.
12	Ma'muriy va turar joy binolarini naqshlash metodlari.	4	Referat	Mavzu bo'yicha reja tuziladi, adabiyot va internetdagi axborotlardan foydalanib mavzu yoritiladi. Referat xajmi 10-14 betlar atrofida bo'lishi kerak.
13	Binolarni naqshlashda turli bo'yoqlardan foydalanish va rang tuslarini tayyorlash texnologiyasi. Pardoqlash, targ'il va yedirma usulini	8	Amaliy ish	Mavzu bo'yicha topshiriqlarni bajarish uchun reja tuziladi va amaliy ishlar bajariladi.

	qo'llash.			
14	Inter'erning devor yoki shift qismi uchun aylana, oval, girix va murakkab naqsh kompozitsiyalarini tuzish, ranglash va pardoqlash.	8	Amaliy ish	Mavzu bo'yicha topshiriqlarni bajarish uchun reja tuziladi va amaliy ishlar bajariladi.
15	Bino ekster'erining kerakli qismiga naqsh kompozitsiyalarini chizish, ranglash va pardoqlash.	8	Amaliy ish	Mavzu bo'yicha topshiriqlarni bajarish uchun reja tuziladi va amaliy ishlar bajariladi.
	Jami:	205s		

Talabalarda mustaqil ishlash ko'nikma va malakalarini rivojlantirish bir necha bosqichda amalga oshiriladi: talabalarning ishlash faoliyati. Ko'nikma va malakalarini o'rganish va tahlil qilish; mustaqil ta'lim mazmunini belgilash va mustaqil ishlarni bajarish texnologiyasini ishlab chiqish; belgilangan ta'lim mazmuni asosida talabalarning mashg'ulot davomida va mashg'ulotdan tashqari vaqtlarda mustaqil ta'lim o'quv yuklamasi va zaruriy vaqt byudjetini aniqlash; mustaqil ishlar mazmunini ishlab chiqish, mashg'ulotlar va uy vazifalarini, mustaqil ta'limni optimal rejalashtirish; loyihalashtirilgan mustaqil ta'limni sinovdan o'tkazish; nazariy va amaliy bilimlarni o'rganish jarayonini amalga oshirish uchun mustaqil ta'lim shakllarini tanlash; uslubiy ishlanmalar, dasturli animatsiyalar ishlab chiqish; talabalarning o'quv materiallarini o'zlashtirish, mustaqil ishlash, kompyuterdan foydalanish ko'nikmalarini nazorat qilish va baholash. Naqqoshlik to'garak mashg'ulotlarida mustaqil ishlarni auditoriyada va uyda bajarish mumkin. Auditoriyada bajariladigan mustaqil ishlarni professor-o'qituvchi tashkil etadi. Talabalar topshiriqlarni mustaqil bajaradi. O'qituvchi talabalarning topshiriqni qanday bajarishini nazorat qilib turadi. Uyda bajaradigan

mustaqil ta'lim ma'lum maqsadda tashkil etiladi. Bunda qo'shimcha adabiyotlardan keng foydalaniladi. Talabalarning mustaqil ta'limi natijasi ularning to'plagan balliga qarab baholanadi. Semestr oxirida talabalar mustaqil ishlarni bajarish bo'yicha to'plagan ballar yig'indisi umumiy ballning 55 foizidan kam bo'lmasligi kerak. Aks holda, talaba topshiriqlarni bajarmagan hisoblanadi. Bunday talaba bilan individual ishlashga to'g'ri keladi.

1.5-§. Naqqoshlik to‘garak mashg‘ulotlari uchun mo‘ljallangan ko‘rgazmali qurollar mavzulari.

Tasviriy san‘at to‘garaklari uchun nashriyotlar juda kam plakatlar chiqaradi. Shuning uchun xalq amaliy san‘atining ba’zi turlari bo‘yicha hozirgacha hech qanday ko‘rgazmali qurollar chiqarilmagan. Chunonchi, naqqoshlik to‘garagi uchun hech qanday ko‘rgazmali qurollar yo‘qligi tufayli bu ishlar to‘garak rahbarining zimmasiga tushadi. Shuning uchun biz to‘garak rahbarlari uchun qanday plakatlar tayyorlash va metodlari haqida to‘xtalib o‘tmoqchimiz. Plakatlar tayyorlashda o‘qituvchiga eng yaxshi yordamchi o‘quvchilardir. O‘quvchilar bilan tayyorlangan plakatlar tez va yaxshi chiqishi mumkin. Bu erda o‘qituvchining tashkilotchiligi muhim rol o‘ynaydi. Plakatlarni o‘quvchilarning o‘zlari tayyorlaydi natijada ular quyidagi yutuqlarga ega bo‘ladilar.

1. Plakatlar tayyorlash jarayonida ba’zi bir materiallar chuqurroq o‘rganilishi mumkin.
2. Ular chizish, yozish, bezatishni o‘rganib boradilar.
3. O‘z o‘rtoqlari tayyorlagan buyumlarni ehtiyotqilishga va saqlashga o‘rganadilar.

60X60 sm o‘lchamda ko‘rgazma qurollarini tayyorlash yoki 24-format eng yaxshi o‘lcham hisoblanadi. Iloji boricha 3-4 ta bosqichdagi plakatlar ishlash maqsadga muvofiqdir. Ko‘rgazma qurollarini tayyorlashda o‘qituvchi quyidagi tomonlariga e’tibor berishi kerak:

Ko‘rgazmali qurollar imlo tomondan xatosiz kamchiliksiz yozilishi, ko‘rgazmali qurollar programmasiga bog‘liq bo‘lishi, ular haqiqiy ko‘rinishga ega bo‘lishi, o‘quvchilarni yosh xususiyatiga mos holatda tayyorlanishi, ko‘rgazmali qurollar aniq va yaxshi ko‘rinishi, estetik va ginetik qonuniyatlarga javob berishi lozim.

To‘garak rahbari o‘quvchilar bilan plakatlar tayyorlashdan oldin avval ba’zi bir materiallar, ya’ni fotolar, illystratsiyalar, adabiyotlar, qog‘ozlar, bo‘yoqlar va boshqa narsalarni to‘plab olishi lozim. O‘quvchilarning biror bo‘sh vaqtini tanlab, ular bilan birgalikda plakatlar tayyorlanadi. Plakatlar tayyorlashda ularning

hammasi qatnashishi shart emas. Ular bilan avvalambor temalarga oid bir nechta nusxalar tuzilib keyin ish boshlanadi.

Plakatlar qiziqarli real chiqishi, soʻnggi partadagi oʻquvchilarga koʻrinadigan qilib tayyorlanishi maqsadga muvofiqdir. Kitoblardan fotolarni kattalashtirib koʻrgazma plakatlar tayyorlash mumkin.

Koʻrgazmali qurollarni quyidagi bosqichda bajarish kerak. Koʻrgazma qurolining temasini aniqlash, unga kerak boʻladigan materiallarni toʻplash, uning kichik masshtabdagi nusxasini bajarish va uni qogʻoz yuzasiga kompozitsion joylashtirish, qogʻozga kerakli tasvirni chizish va boʻyash, soʻngra ikki chetiga tushuntirish xati yoki chizmasini berish, yuqori va past qismiga reyka va ilgak oʻrnatish, koʻrgazma qurolining oʻng tomoniga tartib nomerini yozib yopishtirish.

Plakatlardan foydalanish qulay boʻlishi uchun ularni tartib raqami boʻyicha stellajlarga ilib qoʻyish kerak har bir Naqqoshlik toʻgaragida quyidagi plakatlar boʻlishi maqsadga muvofiqdir.

1. Naqqoshlik turlari.
2. Tasviriy sanʼat turlari.
3. Naqqoshlikka oid adabiyotlar roʻyxati.
4. Naqqoshlikka oid adabiyot va alʼbomlarning foto nusxalaridan tayyorlangan plakatlar.
5. Naqqoshlik tarixiga oid plakatlar.
6. mashhur naqqosh ustalarning fotosuratlaridan tayyorlangan plakatlar.
7. Xalq amaliy sanʼati turlari.
8. Sanʼat turlar.
9. Sunʼiy va tabiiy ganchdan ishlangan oʻyma ishlardan fotonamunalar.
10. Chuqur oʻyma ishlardan fotonamunalar va chizmalar.
11. Yirik oʻyma ishlaridan fotonamunalar bajarish va chizmalar.
12. Chuqur oʻyma va uning oʻziga xos xususiyatlari koʻrsatilgan plakatlar
13. Tekis oʻymalarga oid plakatlar.
14. Oddiy oʻymalarga oid plakatlar.
15. Oddiy va murakkab qirqimalarga oid plakatlar.

16. Ikki rangli zaminkor o‘ymalarga oid plakatlar.
17. Oyna zaminli o‘ymalarga oid plakatlari
18. Panjara va uning turlari ko‘rsatiladigan plakatlar.
19. Hajmli o‘ymalarga oid plakatlar.
20. Stalaktitlarga oid plakatlar.
21. Naqqoshlikda ishlatiladigan asboblarning turlari ko‘rsatilgan plakatlar.
22. Naqqoshlikda ishlatiladigan asboblarni charxlash qoidalari ko‘rsatilgan plakatlar.
23. Mashhur naqqosh ustalarining ishlaridan fotonamunalar.
24. Naqqoshlik to‘garagida sanitariya qoidalari ko‘rsatilgan plakatlar.
25. Avvalgi ustalarning asboblari ko‘rsatilgan plakatlar.
26. Asbob-uskunalarni saqlash qoidalari ko‘rsatilgan plakatlar.
27. Naqqoshlikda ishlatiladigan asboblardan foydalanish qoidalari ko‘rsatiladigan plakatlar.
28. Turli millat naqshlari tasvirlangan plakatlar.
29. Turli jumhuriyatlarga oid naqshlar, foto namunalar.
30. Yog‘och o‘ymakorlikka moslab chizilgan naqsh namunalaridan tayyorlangan plakatlar.
31. Tosh o‘ymakorlikka oid naqsh namunalari.
32. O‘simliksimon naqshlarga oid plakatlar.
33. Geometrik naqshlarga oid plakatlar.
34. Simvolik va boshqa naqshlarga oid plakatlar.
35. Naqsh elementlari tasvirlangan plakatlar.
36. O‘simliksimon naqsh elementlari tasvirlangan plakatlar.
37. Geometrik naqsh elementlari ko‘rsatilgan plakatlar.
38. Naqsh elementlarini chizish qoidalari ko‘rsatilgan plakatlar.
39. Stilizatsiyaga oid bir necha plakatlar.
40. Ritmga oid plakatlar.
41. Simmetriyaga oid plakatlar.
42. Assimetriyaga oid plakatlar.

43. Eng oddiy naqsh namunalari tartibi bilan ko'rsatilgan plakatlar
44. Bargli zanjira (1-gul) bosqichlari bilan ishlangan plakatlar.
45. Yak raftor islimi (2-gul) bosqichlari bilan ishlangan plakatlar
46. Bargli raftor islimi (3-gul) naqsh namunasini bajarish bosqichlari ko'rsatilgan plakatlar.
47. Bargli islimi (4-gul) naqsh namunasini bajarish bosqichlari ko'rsatilgan plakatlar
48. Aylanma islimi (5-gul) naqsh namunasini bajarish bosqichlari ko'rsatilgan plakatlar.
49. Islimi bofta (6-gul) naqsh namunasini bajarish bosqichlari ko'rsatilgan plakatlar.
50. Qo'sh mehrobli islimi (7-gul) naqsh namunasini bajarish bosqichlari ko'rsatilgan plakatlar.
51. Gulli raftor (8-gul) naqsh namunasini bajarish bosqichlari ko'rsatilgan plakatlar.
52. Islimi shukufta (10-gul) naqsh namunasini bajarish bosqichlari ko'rsatilgan plakatlar.
53. Naqqoshlik materiallari va ularni saqlash qoidalari ko'rsatilgan plakatlar.
54. Xovonda tayyorlash qoidalari ko'rsatilgan plakatlar.
55. Ganch taxtachalarni tayyorlash qoidalari ko'rsatilgan plakatlar.
56. Axta (ulgi) tayyorlash va undan foydalanish yo'llari ko'rsatilgan plakatlar.
57. Naqqoshlikning bosqichlari va qoidalari ko'rsatilgan plakatlar.
58. Zanjira turlari ko'rsatilgan plakatlar
59. Zanjira kompozitsiyasini chizish bosqichlari ko'rsatilgan plakatlar.
60. Zanjira kompozitsiyasini o'yish bosqichlari ko'rsatilgan plakatlar
61. O'quvchilarning zanjira o'yma ishlaridan namunalar.
62. O'quvchilarning zanjira kompozitsiyasiga oid xomaki nusxalaridan namunalar.
63. Pardoiz turlari ko'rsatilgan plakat va modellar.
64. Choka pardoizga oid plakatlar.

65. Pax pardozga oid plakatlar.
66. Tabaqa pardozga oid plakatlar.
67. Lo‘la pardozga oid plakatlar
68. Har bir pardozga oid ganch o‘ymakorlik ishlaridan fotonamunalar.
69. Sodda naqsh kompozitsiyalarini bajarish bosqichlari ko‘rsatilgan plakatlar.
70. Pax pardozni amalda qo‘llash ko‘rsatilgan plakatlar.
71. O‘quvchilarning pax pardoz ishlaridan namunalar.
72. Choka pardozni amalda qo‘llash ko‘rsatilgan plakatlar.
73. O‘quvchilarning choka pardozni qo‘llagan ishlaridan namunalar.
74. Tabaqa pardozni amalda qo‘llash bosqichlari ko‘rsatilgan plakatlar.
75. O‘quvchilarning tabaqa pardozga oid ishlaridan namunalar.
76. Lo‘la pardozini qo‘llash ko‘rsatilgan plakatlar.
77. O‘quvchilarning lo‘la pardozini qo‘llagan ishlaridan namunalar.
78. Samarqand naqqosh ustalarining ishlaridan fotonamunalar.
79. Buxoro naqqoshligining ishlaridan fotonamunalar.
80. Xiva naqqosh ustalarining ishlaridan fotonamunalar.
81. Farg‘ona vodiysi naqqosh ustalarining ishlaridan fotonamunaviy plakatlar.
82. Toshkent naqqosh ustalarining ishlaridan fotonamunalar.
83. Naqqosh ustalarining ishlaridan namunalar va ularning tahlili ko‘rsatilgan plakatlar.
84. O‘quvchilarning tahlil qilingan ishlaridan plakatlar.
85. Hozirgi mashhur naqqosh ustalarining ishlaridan tayyorlangan fotoplakatlar.
86. Siluet haqidagi plakatlar.
87. Usta Shirin Murodov, Toshpo‘lat Arslonqulov, Shamsiddin G‘ofurov, Mahmud Usmonov va shu singari ustalarning ishlari ko‘rsatilgan fotonamunalardan tayyorlangan bir qancha plakatlar.
88. Mustaqil naqsh kompozitsiyasiga oid bir qancha plakatlar.
89. Katta gruppaga o‘quvchilarning ruta kompozitsiyasiga oid plakatlar.
90. Munabbat (to‘rt tomonga takrorlanadigan naqsh kompozitsiyasi bosqichlari ko‘rsatilgan plakatlar.)

91. Doira shaklidagi naqsh kompozitsiyasi bosqichlari ko'rsatilgan plakatlar.
92. Naqqosh ustalarining ruta kompozitsiyasidan fotonamunalar.
93. Munabbat naqsh kompozitsiyasiga oid ganch o'ymakor ustalarining ishlaridan fotonamunalar.
94. Doira shaklidagi naqsh kompozitsiyasiga oid ganch o'ymakor ustalarining ishlaridan fotonamunalar.
95. Buxoro, Xiva, Toshkent, Samarqand, Farg'ona vodiysi naqqosh ustalarining doira, munabbat va ruta ishlaridan fotonamunaviy plakatlar.
96. Namoyon turlari.
97. Mashhur naqqosh ustalarining namoyonlaridan fotonamunalar.
98. O'quvchilarning namoyon kompozitsiya ishlaridan namunalar.
99. O'quvchilarning o'yma ishlaridan namunalar.
100. Sodda va murakkab namoyonlarga oid plakatlar.
101. Namoyon kompozitsiyasini bajarish bosqichlari ko'rsatilgan plakatlar.
102. Qardosh xalqlarning har xil joylarga ishlangan ishlaridan fotonamunalar.
103. Xalq amaliy san'ati muzeyidagi ishlardan fotonamunalar
104. Sharafa kompozitsiyasini chizish qoidalari va bosqichlari ko'rsatilgan plakatlar.
105. Naqqosh ustalarni sharafa ishlaridan fotonamunalar.
106. Sharafani o'yish qoidalari ko'rsatilgan plakatlar.
107. Davra kompozitsiyasiga oid plakatlar.
108. O'quvchilarni sharafa ishlaridan namunalar.
109. O'quvchilarni davra kompozitsiya ishlaridan tayyorlangan fotonamunalar.
110. O'quvchilarning davra kompozitsiyasiga oid va chizma ishlaridan namunalar.
111. Mashhur ganch o'ymakor ustalarining davra kompozitsiyasiga oid ishlaridan fotonamunalar.
112. Qardosh jumhuriyat xalq amaliy san'ati turlaridan fotonamunalar.
113. Qardosh xalqlarning naqqoshlik va boshqa amaliy san'at turlari to'g'risida kitoblar ro'yxati yoritilgan plakat.

114. Qardosh xalqlarning yog‘och o‘yma ishlarini bosqichlari bilan bajarilgan fotonamunalar
115. Murakkab kompozitsiyaga oid plakatlar
116. Murakkab kompozitsiya ishlaridan fotonamunalar
117. Murakkab kompozitsiyani chizish bosqichlari ko‘rsatilgan plakatlar.
118. O‘quvchilarning murakkab kompozitsiyaga oid ishlaridan namunalar.
119. Qirma pardozi haqida plakatlar.
120. Sodda qirma pardozi kompozitsiyalariga oid plakatlar.
121. O‘quvchilarning sodda qirma pardozi kompozitsiyalaridan namunalar.
122. Murakkab qirma pardozi kompozitsiyalariga oid plakatlar.
123. Sodda va murakkab qirma pardozi kompozitsiyalarini, bajarish bosqichlari ko‘rsatilgan plakatlar.
124. Naqqosh ustalarining qirma pardozi kompozitsiyalaridan fotonamunalar.
125. Rangli qorishma tayyorlash va uni o‘yiq yerlarga kiritish qoidalarini ko‘rsatilgan plakatlar.
126. O‘quvchilarning qirma kompozitsiyalaridan namunalar.
127. Ko‘p rangli qirma kompozitsiyaga oid plakatlar.
128. Zaminkor naqshlarga oid plakatlar.
129. Ganchkor ustalar oyna zaminli kompozitsiyalaridan fotonamunalar.
130. Zamonaviy Naqqoshlik naqsh elementlariga oid plakatlar.
131. Ganchkor ustalarining zamonaviy Naqqoshlik naqsh elementlari qo‘llanilgan ishlaridan fotonamunalar.
132. Girih elementlari asosida kompozitsiya ishlash qoidalarini ko‘rsatilgan plakatlar.
133. Girih naqsh elementlari tasvirlangan plakatlar.
134. Girih va islamiy naqsh elementlaridan qo‘shib naqsh kompozitsiyalari tuzish bosqichlari ko‘rsatilgan plakatlar.
135. Geometrik naqsh elementlarini tabiatdan stillashtirib olinishiga oid plakatlar.
136. Girih turlari tasvirlangan plakatlar.

137. Ganch o‘ymakor ustalarining girih kompozitsiyalaridan namunalar.
138. O‘quvchilarning girih kompozitsiyalaridan namunalar.
139. Qadimiy panjaralardan fotonamunalar.
140. Panjara kompozitsiyalaridan chizma namunalar.
141. Panjara turlaridan namunalar
142. Hozirgi ustalarning ishlaridan fotonamunalar.
143. Panjara ishlashning o‘ziga xos qoidalari ko‘rsatilgan plakatlar.
144. O‘quvchilarning panjara ishlaridan namunalar.
145. Kosamon tokchalardan fotonamunalar.
146. Ganch o‘ymakor ustalarning o‘yma ustunlaridan fotonamunalar
147. O‘ymakor ustunlar uchun bir qancha naqsh kompozitsiyalari ko‘rsatilgan plakatlar.
148. Quyma usuliga oid plakatlar.
149. Qolip olish va qolipdagi nusxa olishga oid plakatlar
150. Qolipdan olingan nusxalarga pardozi berish qoidalari ko‘rsatilgan plakatlar.
151. Qolipdan chiqqan o‘ymani kerakli joylarga o‘rnatish qoidalari ko‘rsatilgan plakatlar.
152. O‘quvchilarning qolip asosida olgan nushalaridan fotonamunalar.
153. Naqqosh ustalarining quyma usulida olingan ishlaridan fotonamunalar.
154. Qandil turlari ko‘rsatilgan plakatlar.
155. Qandilga moslab chizilgan naqsh kompozitsiyalaridan namunalar.
156. Ganch o‘ymakor ustalarining qandil ishlaridan fotonamunalar.
157. O‘quvchilarning qandil ishlaridan fotonamunalar.
158. O‘quvchilarning qandilga moslab chizilgan kompozitsiyalaridan namunalar.
159. Qandilni bajarishning bosqichlari ko‘rsatilgan plakatlar.
160. Ganch o‘ymakorlik san‘atiga kirib kelgan zamonaviy elementlar haqida plakatlar.
161. Chizma pardozi ga oid plakatlar.
162. Chizma pardozi ga mo‘ljallab chizilgan naqsh kompozitsiyalaridan namunalar.

163. Jimjimador, chiroyli guldon va uning turlariga oid plakatlar.
164. Guldonga moslab chizilgan naqsh kompozitsiyalaridan namunalar.
165. O'quvchilarning chizgan chiroyli guldonlaridan namunalar.
166. Naqqoshlikda ishlatiladigan atamalarning ma'nosini ko'rsatilgan plakatlar.
167. Xona devorlarini ma'lum bo'laklarga bo'lish qoidalari ko'rsatilgan plakatlar.
168. Mashhur naqqosh ustalarning bichiq bichishi ko'rsatilgan plakatlar.
169. Qadimiy ustalarning bichiq bichish qoidalari ko'rsatilgan fotonamunalar.
170. Aylanalarni teng bo'laklarga bo'lish qoidalari ko'rsatilgan plakatlar.
171. Suvoq turlari ko'rsatilgan plakatlar.
172. G'isht devorini suvash ko'rsatilgan plakatlar.
173. Beton devorlarga suvoq bajarish qoidalari ko'rsatilgan plakatlar.
174. Loy suvoqli devorlarga suvoq berish yo'llari ko'rsatilgan plakatlar.
175. Qum suvoq devorlarni suvash yo'llari ko'rsatilgan plakatlar.
176. Yog'och devorli yuzalarni suvash yo'llari ko'rsatilgan plakatlar
177. O'quvchilarning bajargan suvoq ishlaridan fotonamunalar
178. Hozirgi naqqosh ustalarning fotosuratlari.
179. Hozirgi naqqosh ustalarning zamonaviy binolarni bezagan ishlaridan foto namunalar.
180. Chakich zaminli naqshlardan fotonamunalar.

II-BOB. YOG‘OCHDAN YASALGAN BUYUMLAR VA OLTI QIRRALI KURSILARGA NAQSH SOLISH TEXNOLOGIYASINI O‘RGANISHNING NAZARIY ASOSLARI

2.1-§. Yog‘ochdan yasalgan buyumlarning turlari va ularning tuzilishi

Hozirgi kungacha yog‘ochdan yasalgan buyumlar turmushimizda keng qo‘llanilib kelingan. Bulardan o‘yma ramka, qutichalar, o‘yma laganlar, kursi va xontaxtalar, binolar uchun bezaklarni alohida o‘rin egallaydi.

Ramkalar yog‘ochdan yasalib, turli maqsadda ishlatiladi. Ya’ni moybo‘yoq bilan ishlangan tasviriy san’at asarlari, portretlarning o‘lchamlariga moslab yasaladi. Bunday ramkalarga odatda bir xil bo‘yoq yoki lok surtib qo‘yiladi.

Suratga olingan portretlar va yig‘ma foto rasmlar uchun guash bo‘yog‘i bilan naqshlangan ramkalar ishlatiladi. Ramkalar 18x30, 30x40, 40x50 kabi standart o‘lchamda buladi. Ayrim vaqtda esa rasmlarning o‘lchamiga ko‘ra ishlanishi ham mumkin.

Ramkalarining kishilar hayotidagi roli juda katta. Chunki har bir xonadonga kirsangiz uyning to‘rida, ya’ni yuqori qismida ramkaga olingan portret yoki chiroyli rasm osig‘liq turganini ko‘ramiz. Bir xil bo‘yoq bilan ishlanadigan ramkalar odatda yumshoq yog‘ochdan (arg‘uvon yoki qarag‘aydan) yasaladi. Guash bo‘yog‘i bilan bezatiladigan ramkalar quruq qarag‘ay va arg‘uvon yog‘ochidan ishlanishi kerak.

O‘tgan davrlarda qutichalar zeb-ziynatlarni saqlaydigan buyum sifatida ishlatilar edi. Hozirgi vaqtda esa o‘sha vaqtda yasalgan qutichalar san’at durdonalari sifatida muzeylarda saqlanadi. O‘yma qutichalarning o‘rtacha kattalikdagi o‘lchamlari eni 20 sm, bo‘yi 30 sm, balandligi 10 sm bo‘ladi. Bu o‘lchamlar chegaralangan emas, qutichalarni bundan kattaroq yoki kichikroq o‘lchamlarda ishlasa ham bo‘ladi

O‘yma qutichalar uchun yog‘och materialini tanlash katta ahamiyatga ega, ishning sifatli chiqishi ham shunga bog‘liqdir. Buning uchun ko‘zsiz, darz ketmagan, benuqson hamda rangi bir xil yog‘ochlarni tanlash lozim. O‘yma

qutichalar uchun eskiz bo'lsa, shu eskiz o'lchami asosida quticha detallari tayyorlanadi va ular yig'ilib quticha yasaladi.

Agar qutichaning o'zi tayyor bo'lsa, shu quticha asosida eskiz tayyorlab, naqsh gullari chizilib, o'yiladi. "Lola islami" naqshi asosan ramkalarni va qutichalarning yuzini bezatishda ishlatiladi. "Bofta islami" naqshlar, sakkiz, olti, to'rt qirrali qutichalarning ust taxtalarining yuzini bezatish uchun ishlatiladi.

Murakkab naqshlar o'simliksimon va geometrik shakllardan tashkil topadi. Ikki qavatli qilib o'yilgan murakkab islami naqshlarga "Muqarnos" deyilib, ular qattiq yog'ochlarga o'yiladi. Xorazm, Samarqand ustalari "Islimiy muqarrari" deb ataydigan naqshlarni eshik va darvozalarning dilalarini, ustunlarni o'yib bezashda qo'llanganlar. Bu naqshni tuzishda islamiy yo'llarning bir-birlari orasidan o'tishi, marg'ula va barglarning turli shakllari uning anchagina murakkabligini bildiradi. Bu xildagi naqshlar 10mm dan 20 mm gacha chuqurlikda o'yiladi.

Naqshning tuzilishi murakkab bo'lganligi uchun uni o'yishda har xil tuzilishdagi iskana qalamlar ishlatiladi. Ayrim murakkab naqshlar zamini chekilmasdan tekis va ko'rkam ko'rinishi uchun qo'shimcha yo'llar, uzma chiziqlar chiqarib pardoatlanadi.

Ishlanadigan buyum oddiy va yumshoq yog'ochdan yasalgan bo'lsa, ularga mayda naqsh ishlamasdan, yirik naqshlar ishlash lozim. Mayda buyumlarning yuzini bezatishda esa ko'proq mayda naqshlardan foydalanish lozim. O'yilgan buyumlar havo ta'sirida o'zgarmasligi uchun loklanadi. O'yilgan buyumning yuzini loklashdan oldin jilvirlash vaqtida o'yma naqshlarning zaminiga tushib qolgan yog'och zarralarini yumshoq cho'tka bilan tozalanadi. Loklash ishi sifatli bo'lishi uchun buyum ikki marta loklanishi va loklash orasida bir-ikki sutka vaqt o'tishi lozim. Talabalar murakkab naqshlarning tuzilishi va ularni chizishni bilib olganlaridan keyin bunday naqshlar qo'llaniladigan buyumlarni tayyorlash va o'yishga kirishishlari mumkin.

Talabalar murakkab naqshlarning tuzilishi va ularni chizishni bilib olganlaridan keyin bunday naqshlar qo'llaniladigan buyumlarni tayyorlash va o'yishga kirishishlari mumkin.

Lagan o'yish. Laganlar asosan quyuuq ovqatlar solinadigan buyum bo'lib, sopoldan, chinnidan va yog'ochdan yasaladi. Sopol laganlar loydan, chinni laganlar oqtosh maydasidan yasalib, maxsus pechlarda pishiriladi. Pishirilgan laganga bo'yyoq berilib, naqsh gullar tushirib yana pechkada pishiriladi.

Yog'ochdan tayyorlanadigan laganlar alohida o'yish mahoratini talab etadi. Buning uchun yaxshi quritilgan ko'zsiz, enli taxtani yog'och yo'nuvchi tokarlik stanogida yo'nib, yumaloq shaklga keltiriladi va ichki qismi botiqroq qilib yo'niladi, shu tariqa lagan shakli yuzaga keladi. Tayyor bo'lgan buyumning yuziga axta yordamida naqsh tushiriladi.

Axta esa quyidagicha tayyorlanadi: naqsh tushiriladigan buyum yuzining hajmiga qarab axtaga mo'ljallangan shaldiraq qog'oz (kalka) kesiladi. Chiziladigan naqshni bo'laklariga va tuzilishi simmetriyasiga qarab ikki, to'rt, sakkiz bu qalam bilan chiziladi. Gul chizig'ining ustidan igna bilan teshib chiqiladi. Har bir teshikning oralig'i ikki mm dan oshmasligi shart. Axtani naqsh tushiriladigan buyumning ustiga yozib, chap qo'l bilan ushlab o'ng qo'lga ikki qavat dokaga o'ralgan oq yoki qora kukun qog'ozining ustidan bir oz silqitib bosib suriladi. Buyumning yuzida nuqtalar ko'rinishida naqsh yo'llarining izi qoladi. Bu izlar ustidan qora qalam bilan chizib chiqamiz. Chizilgan naqshga kerakli o'yma qalamlar tanlanib, naqsh chetlari kesib chiqiladi va zamin o'yiladi. O'yilgan naqshlarning tagi chaqichlab pardozlanadi.

Quticha yasash. Yasaladigan qutichalar katta hajmda bo'lmasligi kerak. Ularning o'lchami taxminan shunday, ya'ni eni 10 sm, bo'yi 20 sm bo'lishi mumkin. Qutichaning ichki tomoni katakchalarga bo'linsa. Turli buyumlarni alohida-alohida qo'yish mumkin.

Dori qutichasini yasash. Dori qutichasining eshiklari oynali bo'lishi lozim. Uni duradgorlik mashg'ulotlarida, to'garak o'tiladigan dars jarayonida yasash mumkin. Dori qutichasi ham o'yma lagan singari axta tayyorlanib, axta yordamida gul tushirib o'yiladigan, chakichlanib, pardozlanadi. Dori qutining yoni va yuqori qismi berilgan.

O‘yma kursicha. Kursi stullar har xil shaklda bo‘lib, uch qirrali, qirrali, olti qirrali bo‘ladi.

Kursichilar uchun bir xil rangli ko‘zsiz quruq yog‘och tanlanadi. Buyum yasashdan oldin yog‘ochlarga arra va randalar yordamida ishlov beriladi. Kursicha murakkab birikmalar yordamida ishlov beriladi. Kursicha murakkab birikmalar yordamida yig‘ilib, birlashtiriladi. Naqsh tushirish yo‘llari dori quti va o‘yma laganlar singari axta yordamida gul tushirib o‘yiladi hamda chakichlab pardoziylanadi.

Medalonlarni o‘yish. Medalon – italyanча so‘z bo‘lib, “medal” ma’nosini anglatadi. Medalonlar ko‘pincha doira yoki oval shaklida ishlanadigan yassi quticha, ziynat buyumi, yassi g‘ilof bo‘lib, ichida ko‘pincha rasm ishlangan bo‘ladi. Uning sirti chiroyli tasvir (rasm, naqsh) bilan bezatiladi. Medalon nozik zanjir bilan taqib yuriladi. Dekorativ amaliy san’at sohasida doira yoki oval shaklida ishlangan relief naqshlar ham shu nom bilan ataladi.

Medalon ishlash yog‘och o‘ymakorligining nozik sir-asrorlarini qo‘llash lozimligini taqozo etadi. Ular shakliga ko‘ra to‘g‘ri to‘rtburchak, kvadrat, doira, ovalsimon, 6, 8 qirrali bo‘lishi mumkin. Ularga ishlanadigan naqshlar ham turlicha tanlanadi.

Yog‘ochga qanday naqsh o‘yilishi yog‘ochning tusiga, qattiq va yumshoqligiga qarab belgilanadi va eskiz chiziladi. O‘ymakorlikda o‘yiladigan gul har xil bo‘lib buyumlarning yuziga pardozsiz, sayoz qilib o‘yiladi. Bog‘dodi naqshlar ko‘pincha terak yog‘ochiga o‘yiladi.

Toshkent, Farg‘ona ustalari mayda buyumlarning yuzini bezatishda, ya’ni 6, 8 rahli stollar, qutichalar, bolalar kursilariga pargari naqshlar ishlatadilar.

O‘simlik elementlaridan tuzilgan naqshlar bir-biriga o‘xshash aylanma chiziqlar, barg, marg‘ullardan tashkil topadi. Bu naqshning o‘yilish chuqurligi 0,5 sm 1,5 sm gacha boradi. Bunga kapalak naqshi misol bo‘ladi.

Naqsh o‘yishni boshlaganda avval uning yarim gajak marg‘ulalari novda iskanalar bilan kesib chiqiladi. Keyin naqshning novdalari baliqsirti iskana bilan kesiladi. So‘ngra zamin iskana bilan naqsh zamini o‘yib olib tashlanadi. Naqsh

zamini chiroyli koʻrinishi uchun chekma iskana bilan saqichlab chiqiladi. Bu naqsh yoʻllarini aniq va koʻrkam koʻrsatadi.

2.2-§. Olti qirrali kursilarga qo‘llaniladigan naqsh turlari, ularning tuzilishi va nomlanishi

Xalq amaliy bezak san‘ati buyumlari qatori yog‘ochdan yasalgan buyumlarga naqshin badiiy bezak ishlash san‘ati ham alohida o‘rin egallaydi. Olti qirrali kursilarni ranglar orqali naqshlash-avloddan-avlodga o‘tib kelayotgan noyob san‘at turi hisoblanadi. U asrlar o‘tishi bilan tobora sayqal topib, mukammallashib boradi, faqat uning qo‘llanilish o‘rni, vazifalari qisman o‘zgarishi, bezak unsurlari (elementlari) talqinida turli-tuman yangiliklar sodir bo‘lishi mumkin. Olti qirrali kursilarni bezatilishining asosini naqsh ya‘ni ma‘lum tartib va izchillikda joylashtirilib tuzilgan yaxlit bezaklar tashkil qiladi. Naqshlar asosan, o‘simlik dunyosi: novda, barg, gullar, mevalar, geometrik shakllar: uchburchak, to‘rtburchak, oltiburchak, aylana kabilar va hayvonlar tasvirini naqqoshlar tomonidan badiiylashtirib hosil qilingan bezakdir.

Olti qirrali kursilarga ham o‘zining mazmuniga, ko‘rinishiga va tuzilishiga ko‘ra-o‘simliksimon (islmiy), geometrik, gulli girix va ramziy turlarga bo‘lib qo‘llanilib kelinadi.

O‘simliksimon naqshlar- tabiatdagi o‘simlik dunyosidagi daraxt, gullarning bandlari, butalari, barglari, kurtak va g‘uncha kabi qismlarini naqqosh tomonidan o‘zlashtirilib, badiiylashtirilib olingan shakllarini ma‘lum qonuniyatlar asosida ritmik takrorlanishidan hosil qilinadi.

Geometrik naqshlar- yog‘ochdan yasaladigan buyumlarning tuzilishiga qarab keng qo‘llanilib kelinadi. U girih turkumidagi naqshlarni o‘z ichiga oladi. Girih-chigal, tugun ma‘nosini anglatib, murakkab handasiy naqsh turi hisoblanadi. Girihlar geometrik shakllar: uchburchak, to‘rtburchak, oltiburchak, aylana va yoy hamda ko‘pburchak kabilarni o‘z tarkibiga olib, tuzilishi jihatidan to‘g‘ri chiziq, egri chiziq hamda aralash chiziqlardan tashkil topgan guruhlarga bo‘linadi. Girihlar ham uzluksiz rapportlardan tashkil topgan bo‘lib, har bir rapport o‘z tuzilishiga ega bo‘ladi.

Gulli girih-girih orasiga islmiy naqsh bilan to‘ldirilgan murakkab naqsh turi.

Ramziy naqsh- shartli bezak; biror g‘oya, tushuncha, hodisa va shakllarni

ifodalaydi, eslatadi. Bu naqsh davlat ramzlari, yulduz, bug‘doy va boshqa biror shartli shakllarni tasvirlaydi.

Qadimdan naqqoshlik san‘atida yog‘ochdan yasalgan buyumlarga qadama naqsh ishlash, naqsh qoplash san‘ati chinakam gullab yashnaganligini ko‘rsatuvchi ajoyib misollar bor. Xalq ustalari bu sohada bir talay ishlar qilishgan va zo‘r san‘at yaratishib kelishgan. Ana shunday benihoya ulkan san‘at asarlaridagi naqshlar qanday mazmunga ega, qayerlarda qo‘llaniladi va ularning chizilish texnologiyasi, o‘ziga xos qonuniyatlari nimalardan iborat?

Yuqorida tanishib chiqqan fikrlarni davomi sifatida endi olti qirrali kursilarga qo‘llaniladigan naqsh turlarining mazmuni, nomlanishi bilan tanishib chiqamiz.

Naqqoshlar tomonidan yaratilgan naqsh kompozitsiyalardagi har bir tasvirni sinchiklab ko‘zdan kechirganimizda, uning zamirida ramziy ma’nolar yashiringanligi yaqqol ko‘rinadi. Ular oddiy yoki g‘oyat murakkab naqsh namunalarida ham eng yaxshi ezgu tilaklarni aks ettiradilar. Xususan, naqshlardagi unsurlarda va ularda qo‘llaniladigan ranglarda o‘zlariga xos ma’nolar mujassamlashgan. Masalan, gulsafsar-osoyishtalik va umr uzoqlik timsoli, to‘lqinsimon gul poyasi boylik va farovonlik timsoli, novda va yaproqlar esa to‘kinchilik hamda tabiatning bahor chog‘ida uyg‘onishini anglatadi. Ushbu ma’no va mazmunlar mujassamlashtirilib bunyod etilgan naqsh kompozitsiyalar naqqoshlarning ona tabiatga chuqur muhabbatlarini ifoda etib, ularning jo‘shqin hayot bilan doim hamnafas ekanligini bildiradi. Shuningdek, naqshlar bilan bezash xalq tasavvurida tilsim, sehr-jodu, aqidalar, urf-odatlar va pand-nasihatlar bilan ham qorishib ketganligini ko‘ramiz.

Har bir naqshning o‘z nomi va mazmuni bo‘ladi. Shunday ekan naqshlar naqshlanadigan buyumning shakli hamda qanday maqsadda ishlatilishiga qarab tanlanaladi.

Masalan: turunj, islimiy, madohil, hoshiya, yaq raftor, lo‘la hoshiya, islimiy guldonga, hashti tufsar ruta, anorgul, morpech, islimiy guldonga, islimiy madohil lamti, tufsor, sarkig‘on tufSORI holat, xonasi bo‘rtma, xashti davra, chorsar, davri sitora, shomdonga yolpig‘ich, zanjira, yakka zanjira, ganch islimiy, islimiy parrok,

oftoba, erkin islimiy, bodom, islimiy, gulli aylana islimiy, bargil islimiy, bargli raftor, mexrob, islimiy, patlis, gulli islimiy, 5-raxli girih, 5 – 10 raxli girih, shoxbarg, islimiy qo‘sh bargli islimiy lunabbatli girih, munabbati gul va boshqalar kiradi.

Morpech – (tojikcha mor – ilon, pech o‘ralgan) ilon izi shaklidan iborat bo‘lgan islimiy hoshiya naqsh. Marpech ganchkorlikda takcha, namoyon izora chetlariga hamda naqqoshlikda esa eshik, namoyon izora stol, stul va boshqa narsalarning chetiga ishlanadi.

Olti qirrali kursilarga qo‘llaniladigan naqshlardan biri ruta naqsh kompozitsiyasidir. Ruta – (ruscha – bordyur) ikki tamoniga ulanuvchi naqsh taqsimi, hoshiya naqsh. Chizilayotgan naqsh nusxasining harakteriga qarab ketma-ket, to‘ntarma usullarda ulanishi mumkin. Naqqosh ruta naqsh kompozitsiyasini chizayotganda to‘ntarib takrorlaydi va axta yordamida aylantirib to‘liq kompozitsiyasini hosil qiladi. Ruta kompozitsiyasida bir yoki ikki ba‘zan uch chiqish nuqtasi o‘rtada bo‘ladi (bo‘sh joylarni to‘ldirishda hizmat qiladi). Ketma-ket ulanuvchi rutalar bir ikki uch yo‘nalishli bo‘lishi mumkin.

Namoyon - forsha so‘z bo‘lib kurinishi: manzara demakdir. Ruscha panno. Namoyon eng mukamallangan yetuk naqsh kompozitsiyasi. Namoyon vaqelikning umumlashgan tasviriy obrazini o‘zida aks etadi. Namoyon murakkab naqsh kompozitsiya turiga kirib uning o‘simliksimon geometrik, gulli girih, ramziy va boshqa turlari mavjud.

Har bir naqqoshlik maktabida namoyon naqsh kompozitsiyalari turlicha shaklda va o‘ziga xos uslubda ishlanadi. O‘zbek naqqoshlari manzarani aks etirishga ahamiyat beradilar, asosiy e‘tiborni dinomikaga qaratadilar, gul, barg elementlar ko‘proq ko‘zga tashlanadi.

Umuman, aytganda namoyon naqsh kompozitsiyalari Buxoro, Samarqand va Toshkent shaharlari zamonaviy binolarida keng qo‘laniladi. U ko‘proq devorning yuza qismiga ulanadi, chetlariga bo‘rtma naqshlar o‘yiladi.

Azaldan olti qirrali kursilarga ishlanadigan naqsh turlaridan yana biri munabbat naqsh kompozitsiyalaridir. Munabbat-arabcha so‘zdan olingan bo‘lib

o‘stirmoq degan ma’noni anglatadi. Asosi to‘g‘ri to‘rtburchakdan tashkil topib to‘rt tomonga takrorlanadigan naqsh taqsimi. Katta yuzalarni bezashda munabbat naqsh kompozitsiyalaridan keng foydalaniladi.

Munabbat naqsh kompozitsiyalari O‘rta Osiyo naqsh kompozitsiyalarida ko‘p qo‘llaniladi. Naqqosh munabbat naqsh kompozitsiyalarini chizayotganda uning to‘rtidan bir qismini olib, bir bo‘lakka naqsh kompozitsiyani chizib, keyin esa axta (ulgi) yordamida to‘rt bo‘lakka tushirib chiqilib to‘liq munabbat naqsh kompozitsiyalari hosil qilinadi. Munabbat naqsh kompozitsiyalarining o‘simliksimon, geometrik, ramziy va boshqa turlari bor. Bulardan munabbati mehrob munabbati bofta, munabbati islmiy, munabbati girix va boshqalarni sanab o‘tishimiz mumkin.

Olti qirrali kursilarning bezatilishida turunj naqsh kompozitsiyalari ham alohida o‘rin egallaydi. Turunj – arabcha limon degan ma’noni bildiradi. Ruscha medalion. Turunj naqsh kompozitsiyalarining ko‘rinishi aval shaklida bo‘lgani uchun uni shu nom bilan yuritiladi. Turunj naqsh kompozitsiyasi hech qanday naqshga ulanmay, muallaq turadigan naqsh kompozitsiyasi bo‘lib, uning shakli asrlar davomida rivojlanib boyigan.

Hozir uning doira 5 – 10 raxzi yulduz: aval, romb, elips shakllari mavjud. Ana shu tanishib chiqqan barcha naqsh kompozitsiyalarini shu bino ichki qismini bezatishidan keng qo‘llaniladi.

2.3-§. Olti qirrali kursilarga moslab naqsh kompozitsiyalarini tuzish bosqichlari va qonuniyatlari

Biz yuqoridagi fikrlarni davomi sifatida olti qirrali kursilarga qoʻllaniladigan naqsh turlarini tuzish bosqichlari va qonuniyatlari kabi maʼlumotlarni koʻrsatib oʻtish maʼsuliyligi turadi.

Olti qirrali kursilarga moslab ana shunday naqshlarni ishlashdan oldin, ularning ramziy maʼnosi va mazmunini anglab yetgandan keyingina tabiatdan olingan maʼlum qonuniyatlar asosida naqsh kompozitsiyasini tuzish, yaʼni chizish geometriyasini nazariy, hamda amaliy puxta oʻzlashtirilishi zarur.

Har qanday yogʻochdan yasalgan buyumlarni bezashda uning, tuzilishi chuqur oʻrganib, keyin unga mos naqsh turi va naqsh kompozitsiyasini tanlash, qoʻllash, oʻz – oʻzidan muhim ahamiyatga ega. Kichik hajmdagi kursichalarga sodda naqsh kompozitsiyalari turlaridan, katta hajmdagi kursichalarga esa murakkab yirikroq naqsh kompozitsiyalari qoʻllaniladi.

Oʻzbek naqqoshllari asosan yogʻochdan yasalgan buyumlarni bezashda, juda aniq qunt bilan ishlashga harakat qilganlar. Nozik oʻsimliksimon geometrik naqshdagi oʻzaro singishib ketgan novdalar, shoxlar va hashamatli tasvirlangan gullarning ritmik harakati, - oʻzbek ustalarining ishlaridagi islmiy va garih naqshlarning klassik motivlari buyumning shakliga moslashgan. Tekis yuzalarni bezashda aniq sistema mavjud boʻlgan. Bularning vertikal va gorizontal yoʻnalmalari oʻziga xos tarzda qismlarga boʻlinishi oʻzbek anʼanaviy qurilmalaridan kelib chiqqan. Ustalar mazkur sistemani buzmaganda oʻzaro oxista qoʻshilib ketgan ajoyib medolionlar, simmetrik kataklar yoki gullangan shoxlar turi guldastalar, gul tuvakdagi gullar, daraxtlar baʼzan hatto manzara bilan toʻydirilgan chiroyli baland kalonnalarning gʻoyat xilma xil naqsh kompozitsiyalarini yaratganlar. Shuningdek, ular turli koʻrinishdagi hoshiyalarni, uchburchakli oʻyiqlardan iborat – eskiz bir maromda yugurib kelayotgandek tuyulladigan oʻsimlik novdalaridan iborat enli hoshiya naqsh kompozitsiyalarini ishlaganlar.

Olti qirrali kursilarning konstruktsiyalariga va detallariga tarkibiy

bogʻlangan naqsh kompozitsiyalar ishlanadigan naqsh kompozitsiyalarini tuzish chizish qatʻiy qonun-qoidalaridan iborat boʻladi. Bu qonun-qoidalar tabiatning oʻzidan olingan. Oʻsimliklar faqat bir tomonga qarab oʻsadilar. Masalan, majnuntol, xuddi pastga qarab oʻsayotgandek tuyuladi, lekin harakatda esa, u ildizdan tana, tanadan novda, novdadan barg boʻlib, bir tomonlama yoʻnalishda davom etib keladi. Tabiatning bu qonuni naqshda oʻz aksini topgan. Usta chizadigan naqshlar shunchaki qogʻoz betini toʻldirish emas balki, ongli ravishda tabiat va badiiylik qonun-qoidalariga amal qilgan holda manzara tasvirini chizish tushuniladi. Shuning uchun xalq amaliy sanʼatining boshqa turlari qatori naqqoshlik sanʼati ham eng qiyin va maʼsuliyatli bosqich kompozitsiya nusxasini chizishdir. Agar naqsh kompozitsiyasi tabiat qonuniga zid boʻlsa, ranglashda va pardoqlashda har qancha yutuqqa erishilsa ham ish koʻngildagidek chiqmaydi. Naqsh kompozitsiyasini birdaniga qaraganda chiroyli koʻrinadi, bir ozdan keyin naqsh nuqsonlari sezilib qoladi. Xoʻsh, kompozitsiyaning oʻzi nima?

Kompozitsiya—lotincha soʻz boʻlib, toʻqish bir–biriga maʼlum tartibda joylashtirish, solishtirish maʼnosini anglatadi. Naqsh kompozitsiyasini ishlashda ritm, simmetriya, assimetriya, komponovka, doiraviy takrorlanish, markaz topish, bezakning dinamikligi, tabiiyligi, chiroyligini, pardoqlarning va ranglarning uygʻunligi kabi komponentlarni oʻz ichiga oladi.

Komponovka (joylashtirish)- chizayotgan naqsh yoki biror tasvirni qogʻoz yoki biror yuzaga toʻgʻri joylashtirishni tushunamiz.

Simmetriya-grekcha soʻzdan olingan boʻlib, oʻlchovlarning bir – biriga mosligi, tengligi, mutanosibligi kabi maʼnolarni anglatadi.

Ritm - kompozitsiyasini eng kuchli va xarakterli asosi hisoblanadi. Ritm naqsh elementlarini maʼlum masofada bir tekisda takrorlanib kelishi boʻlib, naqshdagi harakatning uzluksiz va goʻzal koʻrinishi taʼminlaydi.

Assimetriya - kompozitsiyada simmetrik muvozanatning buzilish tushuniladi.

Stilizatsiya-tabiatdagi oʻsimlik, hayvon odam va boshqalarni tuzilishini naqqosh tomonidan badiiy usulda umumlashtirib tasvirlashdir.

Naqsh kompozitsiyasini chizishda quyidagilarga qatʻiy rioya qilish kerak:

1. Tanob yoki novda tagidan gul, g'uncha bargni qoldirib tasvirlash mumkin emas.

2. Tanob bilan novdani farqlab tasvirlash.

3. Taqsimda ortiqcha nusxa chizib qo'ymaslik

4. Tanobdan hech qachon gul, novda g'uncha va boshqa o'sib chiqmasligi:

5. Naqsh elementlarining nisbatini saqlash.

6. Naqsh chiziladigan yuzaga moslab naqsh kompozitsiyasini tuzish.

7. Naqsh kompozitsiyasidagi zamin bo'shliklarni nisbatini saqlash va hakazolarni sanab o'tishimiz mumkin.

Yuqoridagi qonun-qoidalarga bo'ysungan holda olti qirrali kursilar uchun naqsh kompozitsiya eskizlari tayyorlanadi va buyum yuzasiga axta yordamida tushiriladi, ranglash pardoqlash bosqichlarini bajarishga tayyorlab qo'yiladi.

2.4-§. Olti qirrali kursilarga naqsh kompozitsiyalariga rang tanlash, ranglash va pardoqlash texnologiyasi

Har qanday buyum yuzasi uchun naqsh kompozitsiyalarni yoddan bemalol chizishni oʻrganib olgandan soʻng, boʻyoqlar va rangshunoslik haqida maʼlumotga ega boʻlishimiz kerak.

Olti qirrali kursilarga chiziladigan har qanday naqsh kompozitsiyasiga rang tanlashda oʻta kuchli eʼtiborni qunt va malakani talab qiladi. Buning uchun buyumlar yuzasiga tushirilgan naqsh kompozitsiyalarining tuzilishiga qarab rang tanlash va boʻyash bosqichlari bajarilib boriladi.

Olti qirrali kursilarga chizilgan naqsh kompozitsiyasini boʻyashdan oldin, unga ishlatiladigan rangli boʻyoqlar asosan guash, siqma akvarellarni tanlab yigʻib olishimiz kerak. Naqsh kompozitsiyasini boʻyashdan oldin qogʻozga palitrada ranglar koler tasvirlash mashq qilinadi. Guash juda suyuq boʻlsa naqsh yuzasi tekis boʻlmaydi. Agar guash juda quyuk boʻlsa moʻrt boʻlib koʻchib tushadi. Kolyor tayyorlashda chinni yoki plastmassa idishchalardan foydalaniladi. Har bir rangli guashga alohida-alohida yogʻoch kurakchalar ishlatiladi. Naqshlarni boʻyashda elementlarning aniqligiga, simmetrikligiga eʼtibor berish, rang gammasiga, koloritiga, ranglarni bogʻliqligiga va tiniqligiga, koʻzga yaqqol tashlanadigan dogʻlarning boʻlmasligi, naqshlarni toza va ozoda chiqishi, naqsh kompozitsiyasining taʼsirchanligiga boʻyoq qavatlarining tekis chiqishiga, guash texnologiyasiga qatʼiy rioya qilish kerak.

Naqsh kompozitsiyasi biror gammada masalan, yashil, zangori, jigarrang, pushti, limon rang yoki boshqalarda boʻyaladigan boʻlsa, qaysi rang asosiy kolorit rang boʻlsa shu hukmron rangga boʻysundiriladi. Naqshdagi qolgan har qanday ranglar shu rang gammasini buzmasligi kerak.

Naqsh kompozitsiyasini ishlashda garmoniya, faktura va kontrastga eʼtibor berish kerak.

Garmoniya– gerekcha soʻzdan olingan boʻlib munosiblik, bogʻliq boʻlish, muvofiqlik, degan maʼnoni anglatadi. Naqqoshlikda naqshning oʻlchami rangi, shakllari nisbatidagi eng chiroyli uzviylik.

Faktura– lotincha tuzilishi ishlov berish degan ma’noni bildirib naqsh yoki biror tasvirni ishlanadigan buyum sirtining tuzilishi va uning ishlovi.

Konsrast- fransuzcha keskin farq degani bo‘lib, ranglarning qarama-qarshi yoki ranglarning bir-biridan keskin farqi.

Olti qirrali kursilar yuzasiga, axta yordamida tushurilib chiqilgan naqsh kompozitsiyalari quyidagi bosqichlarda bo‘yaladi.

1. Eng avvalo naqsh kompozitsiyasi zamini, ya’ni katta yuzalar.
2. Kichik yuzalar.
3. Barg g‘unchalari va boshqalarni.
4. Naqsh kompozitsiyasining gullari va barglari pardoz ya’ni targ‘il beriladi.

Ana shu bosqichlar to‘liq bajarilgandan keyin naqsh kompozitsiyasi mukammal tugallangan hisoblanadi. Yana bir narsani ya’ni naqsh kompozitsiyalari barg gullari, g‘uncha va barglarga pardoz ya’ni targ‘il berish texnikasini o‘zlashtirish talab qilinadi.

Pardozlash texnikasini ham quyidagi bosqichlarda bajariladi:

1. Parallel ingichka chiziq taroqlari.
2. Naqsh, barg va gullarning urug‘ va ganchchilarni tasvirlash.
3. Targ‘ilning o‘rniga edirma usullaridan foydalaniladi.

Yedirma usuli ranglarni to‘qdan ochlanib ishlatish yo‘li bo‘lib, mo‘yqalam surkalgan rangli quruq suvli mo‘yqalamda asta yedirib tarqatiladi.

4. Naqshlarning oq bandlari va obilari tortiladi.

Pardozlash bosqichlarining chiroyligi ishning muvaffaqiyatli chiqishiga yordam beradi.

2.5-§. Bitiruv malakaviy ishining amaliy ish jarayoni

Biz yuqorida olti qirrali kursilarni tuzilishi, ularga qoʻllaniladigan naqsh turlari, naqsh kompozitsiyalarining nomlanishi va ranglash, pardoqlash qonuniyatlari haqidagi maʼlumotlar bilan tanishib chiqqanmiz. Endi olti qirrali kursiga dastlabki ishlov berish, naqshlashga tayyorlash, naqsh kompozitsiyasi eskizini tuzish va buyumga tushirish, ranglash, pardoqlash bosqichlariga toʻxtalib oʻtmoqchimiz.

Olti qirrali kursiga naqsh ishlash uchun avvalo tanlangan yogʻoch materialiga dastlabki ishlov berish yaʼni buyum yuzasini tekislash lozim. Chunki dastlabki ishlov berilmasa buyum qancha chiroyli naqsh kompozitsiyalari bezalsada, buyum yuzasi gʻadir-budir chiqib ish sifatsiz chiqadi.

Olti qirrali kursiga dastlabki ishlov berish yogʻochni rangsiz lak bilan grunt qilishdan boshlanadi. Chunki agarda yogʻoch rangsiz lak yordamida boʻyalmasa naqsh kompozitsiyasi tushirib boʻyalgandan keyin yogʻoch boʻyoqni yaʼni rangni shimib olib rangning tiniq chiqishini taʼminlamaydi. Buyum laklangandan keyin yoriq va teshik joylarini kley va boʻr aralashmasidan hosil qilingan shpaklevkadan foydalanib tekislab chiqiladi.

Shpaklovka-nemischa kurakcha, yuzalarni boʻyash hamda pardoqlashdan oldin sirtini tekislash uchun suriladigan quyuc massa. U boʻr (mel) yogʻoch elimi alif moyi kabi moddalarni qoʻshib tayyorlanadi. Yuzalarni shpatel yordamida quyuc massa surtib tekislashga shpaklevkalash deb yuritiladi. Shpaklovkani suyuqroq yoki quyucroq qilib tayyorlashimiz qaysi joyga ishlatishimizga bogʻliq. Shpaklovka ishlatishdan avval ikkita shpatel yordamida ozgina shpaklevkani obdon bir-biridan oʻtkazib ezgʻilab, aralashtirib keyin kerakli joyga surtish boshlanadi. 3 xil shpatel yordamida buyum yuzaga bir tekis surtib chiqiladi va u qurigandan soʻng choklari ustidan 2-3 marta yana shpaklovka surtiladi. U qurigandan soʻng oʻrtacha va mayda donali qum qogʻozda silliqiladi.

Soʻng yogʻoch yelimini suvda eritib dokadan yoki mayda koʻzli elakdan oʻtkazib yogʻoch sirtiga katta yaʼni 18-20 nomerli moʻyqalamda surkab chiqiladi.

Surkalgan yelim qurigandan soʻng oq guash bir tekisda surkab chiqiladi. Qotgandan soʻng katta nomerli moʻyqalamda tekislab chiqiladi. Shu

bosqichlarning barchasi to‘la-to‘kis bajarilgandan keyin buyum yuzasiga moslab naqsh kompozitsiyasi eskizi chizila boshlandi.

Biz yuqoridagi bitiruv malakaviy ishining rejalarida yoritilgan naqsh kompozitsiyalarini tuzish qonuniyatlariga suyangan holda yog`ochdan yasalgan olti qirrali kursi yuzasiga moslab naqsh kompozitsiyasi tuzishga kirishildi.

Olti qirrali kursi yuzasiga moslab naqsh kompozitsiyasi eskizlari ustida izlanishlar olib borildi. Chizilgan bir nechta eskizlar ichidan eng ma‘quli tanlab olinib olti qirrali kursi yuzasiga axta (ulgi) yordamida tushirilib chiqildi.

Axta-naqsh yoki bir rasmni shaffof (kalka) qog`ozga chizib chiziq yo‘llari igna bilan teshilib buyumga yoki biror sirtga tushirish uchun tayyorlangan andoza. Naqsh kompozitsiyasiga moslab simmetriya o‘qi bo‘yicha shaffof qog`ozni ikkiga, to‘rtga va hakazolarga buklanadi. Buklamani bir qismiga naqsh chiziladi. Naqshli shaffof qog`ozni yumshoq yostiqla ustiga qo‘yib naqsh chiziqlari ustidan igna bilan teshib chiqiladi.

Naqshni yirik va maydaligiga qarab igna tanlanadi. Igna teshigi oralig‘i naqshning mayda va yirikligiga bog‘liqdir. Agar naqsh mayda bo‘lsa igna oralig‘idagi masofa shuncha yaqin bo‘ladi. Naqsh nusxasini teshib bo‘lgandan keyin shaffof qog`oz yoyilib yuboriladi, natijada axta hosil bo‘ladi. Tayyor bo‘lgan axtani buyum yuzasiga qo‘yib ustidan xoka bosib yurgizib chiqiladi, natijada naqsh nusxasi buyum yuzasiga ko‘chiriladi.

Olti qirrali kursi yuzasiga naqsh kompozitsiyalari to‘liq tushirilib chiqilgandan keyin ranglash ishlariga o‘tildi.

Olti qirrali kursini bo‘yamasdan oldin qog`ozda eskizlarga ranglar tanlanib chiqildi va pardozlash ko‘zgasiga ko‘chirish ishlari olib borildi. Ranglar plasmassa va chinni idishlarda tayyorlanib chiqildi. Xar bir rangga alohida-alohida yog`och kurakchalar ishlatildi.

Naqsh kompozitsiyalari rangini ishlashda bir gammaga yashil ranga bo‘ysundirildi.

Olti qirrali kursi yuzasidagi naqsh kompozitsiyalar quyidagi bosqichlarda: eng avvalo naqshning zamini, ya‘ni eng katta yuzalarni, keyin kichik yuzalar, so‘ngra

barg, gul, g`uncha va boshqalari naqshning bandlari bo`yalib chiqildi. Naqsh kompozitsiyasini ranglash ishlari to`liq tugagandan keyin pardoqlash ya`ni targ`il berish bosqichiga kirishildi. Naqsh gullari, g`uncha va barglariga quyidagi ikki xil texnikada bezatildi:

- 1) parallel ingichka chiziq taroqlar yordamida;
- 2) barg va gullarning urug` va changchilarini tasvirlash yordamida.

Olti qirrali kursilar yuzasiga ishlangan naqsh kompozitsiyasi to`liq tugagandan keyin bo`yoqlari yaxshilab qurigan naqshga yanada jilo berish maqsadida rangsiz lokdan foydalanib surkab chiqildi. Moyli loklar alifmoy plyonkalariga qaraganda yaxshi, tiniq, mustahkam va qattiq plyonka hosil qiladi.

Naqshlangan buyumga lok surtish qiyin jarayon emas. Masalan, yuzaga lok surtishda mo`yqalam ikki xil yo`nalishda bo`yiga va eniga parallel qilib yurgiziladi.

Bu jarayon bir necha marta takrorlanadi va rangsiz lok yaxshilab quritildi. Shundan keyin oq tempera bilan obisi tortilib ish to`liq yakunlandi.

Xulosa

Mamlakatimizda sodir bo'layotgan ijtimoiy –iqtisodiy va siyosiy o'zgarishlar bo'lajak yosh avlodni kasb–hunarga yo'llash ta'lim-tarbiya jarayonini har tomonlama rivojlantirishni talab qilmoqda.

Shu nuqtai nazardan hozirgi kun talabi yosh avlodga ta'lim tarbiya berishda o'rta maxsus ta'lim tizimi mutaxassislari oldiga o'ta muhim va dolzarb vazifalar qo'ymoqda.

Ana shunday vazifalarni hal qilishning bir bo'lagi sifatida o'rta umumta'lim maktablarida xalq amaliy bezak san'ati an'alarini ham o'rgatishga qaratilmog'i kerak deb hisoblaymiz.

Ushbu bitiruv malakaviy ishi ham shu yo'nalishda qilinayotgan ilmiy izlanishlar asosida yuzaga kelganligini ko'ramiz.

Madaniy me'ros va yuksak badiiylik milliy an'anani rivojlantirishga, undan foydalanish, undagi ijodiy amaliyot uslublarini joriy etish, tabiiy material bilan ishlash, kishilarda ayniqsa yoshlarda xalq amaliy san'atining qiziqarli o'ziga xos turlariga dahldor etish maqsadga muvofiqdir, shu sabali ana shu amaliy san'atning turlarini yosh avlodga o'rgatishni tashkil qilish, ularni estetik ruhda tarbiyalash go'zallikni seza bilishga, san'at asarlarini o'rganishga, ulardan bahra olishga, izlanuvchanlik va yaratuvchanlik qobiliyatlarini oshirishga, amaliy san'atga bo'lgan qiziqishlarini kuchaytirish, kasb tanlash ko'nikma va dunyoqarashini shakllantirishga o'rgatish muhim ahamiyatga ega.

O'tkazilgan tadqiqotlarning asosiy natijalari quyidagilardan iborat:

- Naqqoshlik to'garak mashg'ulotlari va talabalarning mustaqil ishlari bo'yicha kontseptual talablar ishlab chiqildi.

- San'at kollejlari o'qitilayotgan xalq amaliy san'ati turlari shuningdek, naqqoshlik to'garak mashg'ulotlari darsliklar bo'yicha qisqa bo'lsada tahlil qilib chiqildi.

- Naqqoshlik to'garak mashg'ulotlarida naqqoshlik san'ati elementlarining mavjudligi tahlil qilindi.

- Xorazm viloyatidagi san'at kollejlari va san'at gimnaziyalarida naqqoshlik to'garak mashg'ulotlarini o'qitish zarurligi tadbir qilinib, talabalarning o'qish va mustaqil hayotda, ijodda keng foydalanishi aniqlashga harakat qilindi.

- Naqqoshlik to'garak mashg'ulotlari bo'yicha o'quv dasturi, metodik qo'llanma, ko'rgazmali qurollar, o'quv jarayoniga kiritish metodikasi va korrektsiyalash materiallaridan iborat o'quv- metodik majmua ishlab chiqishga, tajribada sinab ko'rishga tavsiya qilindi.

- Qo'llanilgan tanlash metodikasi va mustaqil ish topshiriqlarining mazmuniy tuzilishi, O'MMning tuzilish va amalga joriy qilinishi boshqa yo'nalishdagi turdosh fanlarni takomillashtirishda muvaffaqiyatli qo'llanilishi mumkin.

O'tkazilgan tadqiqot zamonaviy san'at kollejlari talablari bo'yicha talabalarga to'la va har tomonlama ta'lim va tarbiya berishga ko'maklashadi. Bu yo'nalishdagi muammolar bo'yicha keyingi tadqiqotlar umumiy o'rta ta'lim maktablari, san'at gimnaziyalari uchun o'quv reja, dastur hamda darsliklarni takomillashtirish yo'nalishda bo'lishi mumkin.

Men kelgusida ish faoliyatim davomida o'zbek amaliy bezak san'ati turlaridan naqqoshlik san'atidan olgan bilimlarimni yanada boyitishda izlanishlarni davom qildirib naqqoshlik to'garagi mashg'ulotlarining samaradorligini oshirishda ilmiy asoslangan dasturlar tuzish, o'quv metodik ko'rgazmalar tayyorlash, tanlovlar o'tkazish, mahalliy materiallardan foydalanish, ko'rgazmalar tayyorlashni tashkil etish, o'quv xonalarini zamonaviy jihozlashga harakat qilmoqchiman. Shu bilan birga naqqoshlik san'atidan ijodiy faoliyatimni davom qildirib, yangi-yangi uslubdagi san'at asarlarini yaratmoqchiman.

ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. O'zbekiston Respublikasi "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori.-T.: Sharq NMAK, 1997. 31-61 b.
2. Karimov I.A. Barkamol avlod –O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. – T.: Sharq, 1997. 64-bet.
3. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni / Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori.–T .: Sharq NMAK, 1997. 20-29-b.
4. Karimov I. A. O'zbekistonning o'z istiqlol va taraqqiyot yo'li. Toshkent, «O'zbekiston», 1992, 63-bet.
5. Азимов И.М. Ўзбекистон нақши нигорлари. Т. Ғ.Ғулом номидаги адабиёти ва санъати нашриёти. - 1987.
6. Апухтин О.К. Бадиий нақш мактаби. Т. «Ўқитувчи».- 1969.
7. Булатов С.С. Ўзбек халқ амалий безак санъати. Т. «Меҳнат». -1991.
8. Булатова В.А. Ноткин И.И. Архитектурные памятники Хива. Изд. Т. «Узбекистан». - 1965.
9. Манковская А.Л, и Булатова В.А. Памятники зодчество Хорезма. Т. Изд. лит. Искусство имени Г.Гуляма. - 1978.
10. Морозова А. С. Хивинский узор. Т. Госуд. Изд. Худ. лит. Уз.Р. 1957.
11. Ноткин И.И. Тош-хаули. Изд. Т. «Узбекистан». - 1968
12. Ремпель Л.И. Архитектурный орнамент Узбекистана. Т. Гос. Изд. Хид. лит. -1961.
13. Қосимов Қ. Наққошлик. Т. «Ўқитувчи» -1990.
14. Эгамов Х. Бўёқлар билан ишлаш. Т. «Ўқитувчи» -1990.
15. Очиқ осмон остидаги музей. Т. «Ўзбекистон» -1978.
16. Xolmatov B.Q. Naqqoshlik. – T: Iqtisod – molya, 2007.
17. Xolmatov B.Q. Kompozitsiya. – T: Iqtisod – molya, 2007.
18. G'ulomov K. M. Amaliy san'at - T: Iqtisod – molya, 2007.

